

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**AFYONKARAHİSAR İLİ MERKEZ İLÇE YUMURTA TAVUKÇULUĞU
İŞLETMELERİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ VE İŞLETMELERDE
KARŞILAŞILAN SORUNLAR**

Elif CÖNK

**HAYVANCILIK İŞLETME EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Hasan ÇİÇEK

Tez No: 2006-032

2006 - AFYONKARAHİSAR

KABUL VE ONAY

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Hayvancılık İşletme Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı
çerçevesinde yürütülmüş olan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından
Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 08.09.2006

Yrd. Doç. Dr. Hasan ÇİÇEK
ÜYE

Yrd. Doç. Dr. İ. Sadi ÇETİNGÜL
ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Levent AKKAYA
ÜYE

Hayvancılık İşletme Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencisi Elif CÖNK'ün "Afyonkarahisar İli Merkez İlçe Yumurta Tavukçuluğu İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve İşletmelerde Karşılaşılan Sorunlar" başlıklı tezi/....../2006 günü saat ...:....da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Fevzi Sefa DEREKÖY
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tavuk eti ve yumurtanın tüketilmesi belki insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak tavukların kesilmesi ve tüketime hazır hale getirilmesi yöntemi uygarlığın ve kültürün gelişmesine paralel olarak değişim göstermiştir. Tavukçuluk hayvancılık sektörü içinde hızlı gelişerek bugünkü endüstriyel yapısına kavuşmuştur. Tavukçuluktaki bu gelişmeler yem sanayini de teşvik ederek hızlı bir gelişmeye zorlamış hatta kümes yapımı ve ekipmanları, kesimhane araç ve gereçleri imalatı, yem hammaddeleri ve yem katkı maddeleri ile aşı ve ilaç yan sanayiindeki gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Tavukçuluktaki bu hızlı gelişmeye rağmen ülkemizde tavuk eti ve yumurta üretimi ve tüketimi gelişmiş ülkelerden oldukça geridedir.

Yumurta üretimi bakımından önemli merkezlerden olan Afyonkarahisar'da yumurta tavukçuluğu işletmelerinin yapısal özelliklerine ait çalışmalar sınırlıdır. Bu sektörde pek çok sorun yaşandığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu çalışmadaki amaç Afyonkarahisar İli Merkez İlçe yumurta tavukçuluğu işletmelerinin yapısal özelliklerini tespit etmek ve işletmelerde karşılaşılan sorunları araştırmaktır.

Tezimin seçiminde ve yürütülmesinde bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Hasan ÇİÇEK'e, verileri elde etmemde yardımcı olan sektör üretici ve çalışanlarına, aileme ve destekleri için İbrahim ERBAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

ELİF CÖNK

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay.....	II
Önsöz.....	III
İçindekiler.....	IV
Kısaltmalar.....	V
Şekiller.....	VI
Tablolar.....	VII
ÖZET.....	1
ABSTRACT.....	3
1. GİRİŞ.....	5
1.1. Türkiye'de Yumurta Tavukçuluğunun Gelişim Süreci	6
1.2. Türkiye ve Bazı Dünya Ülkelerinde Yumurta Üretim, Tüketim ve Dış Ticareti	8
1.3. Yumurtanın Beslenmedeki Yeri ve Önemi	11
1.4. Afyonkarahisar İlinin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı	12
1.5. Afyonkarahisar'da Hayvancılık Potansiyeli ve Sektörün İl Ekonomisine Katkısı... 13	
1.6. Afyonkarahisar'da Yumurta Tavukçuluğu ve Gelişim Süreci	16
2. GEREÇ ve YÖNTEM.....	19
2.1. Gereç	19
2.2. Yöntem.....	19
2.2.1. Araştırmaya Dahil Edilen İşletmelerin Belirlenmesi	19
2.2.2. Verilerin Değerlendirilmesi	19
3. BULGULAR	21
3.1. İşletmelerin Yapısal Özelliklerine Ait Bulgular	21
3.2. İşletmelerin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular	25
4. TARTIŞMA	27
4.1. İşletmelerin Yapısal Özelliklerinin Değerlendirilmesi	27
4.2. İşletmelerde Karşılaşılan Sorunların Değerlendirilmesi	32
5. SONUÇ	39
KAYNAKLAR.....	42

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BESD-BİR	Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçılar Birliği
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
KDV	Katma Değer Vergisi
KKDF	Kaynak Kullanım Destekleme Fonu
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
OTP	Ortak Tarım Politikası
SPSS	Statistickle Package Social Science
TAŞ	Türkiye Anonim Şirketi
TKB	Tarım Köyişleri Bakanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER

Şekil 1. KKDF Projesi Kapsamında Yapılan Yatırım Oranları	17
Şekil 2. İşletmelerde Karşılaşılan Başlıca Sorunlar	26

TABLOLAR

Tablo 1. Türkiye ve Bazı Dünya Ülkelerinde Yumurta Üretimi(2004).....	8
Tablo 2. Türkiye’de ve Bazı Ülkelerde Yıllık Ortalama Yumurta Tüketimleri.....	9
Tablo 3. Türkiye’nin Yumurta İhracatı(1997-2003).....	10
Tablo 4. Türkiye’nin Yumurta İthalatı(1997-2003).....	10
Tablo 5. Çeşitli Gıda Maddelerinde Proteinin Biyolojik Değeri.....	11
Tablo 6. Afyonkarahisar İli Arazi Kullanımı	13
Tablo 7. Afyonkarahisar İli Hayvansal Ürünler Üretim Değerleri(2004).....	14
Tablo 8. Afyonkarahisar İli Hayvan Varlığı(Adet)	16
Tablo 9. Afyonkarahisar İli Başlıca Hayvansal Ürünler Üretim Miktarları	16
Tablo 10. Afyonkarahisar İli’nde Yumurta Üretimi ile İşletme ve Kümes Sayıları	17
Tablo 11. İşletmelerin Yapısal Özelliklerine Ait Puanlama Kriteri	20
Tablo 12. İşletme Ölçeklerine Göre Yapısal Özellikler.....	22
Tablo 13. İşletmelerin Yapısal Düzeyleri ve İşletme Sahibinin Eğitim Durumu.....	23
Tablo 14. İşletmelerin Yapısal Düzeyleri ve İşletme Sahibinin Yaşı.....	23
Tablo 15. İşletmelerin Yapısal Düzeyleri ve Avrupa Birliği Mevzuatına Hazırlık.....	24
Tablo 16. İşletmelerin Yapısal Düzeyleri ve Üretim Devamlılık Kararları	24
Tablo 17. Üretimde Devamlılık Kararı ve Avrupa Birliği Mevzuatına Hazırlık	25

ÖZET

Afyonkarahisar İli Merkez İlçe Yumurta Tavukçuluğu İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve İşletmelerde Karşılaşılan Sorunlar

Bu araştırma, Afyonkarahisar İli Merkez İlçe yumurta tavukçuluğu işletmelerinin, yapısal özellikleri itibariyle işletme düzeylerinin belirlenmesi, yapısal düzeylerinin oluşumuyla ilişkili bazı faktörlerin incelenmesi ve işletmelerde karşılaşılan sorunların değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırma materyali, 2004 yılı Mayıs ayında, Merkez İlçe ve bağlı köylerinde yumurta tavukçuluğu faaliyetinde bulunan, toplam 54 işletmeyle yüz yüze gerçekleştirilen anket yoluyla sağlanmıştır. Anket uygulanacak işletmeler tabakalı rastgele örnekleme metoduyla belirlenmiştir.

Yapısal özellikleri itibariyle işletme düzeylerinin belirlenmesi amacıyla bir puanlama sistemi uygulanmıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan işletme düzeyleri; üreticilerin eğitim durumu, yaşı, Avrupa Birliği mevzuatına hazır olup olmadıkları, mevcut koşullar altında üretime devam edip etmeyecekleri gibi bazı kriterlerle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca üretimdeki devamlılık kararlarının Avrupa Birliği mevzuatına hazırlık dereceleriyle olan ilgisi de araştırılmıştır. Bunlar için Ki-Kare analizinden faydalanılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda; 12 işletme düşük, 25 işletme orta ve 17 işletme de yüksek düzeyde yapısal özelliğe sahip olarak tespit edilmiştir. İşletmelerin yapısal düzeyleri ile üreticilerin eğitim durumu ve Avrupa Birliği mevzuatına hazırlık dereceleri arasında anlamlı ($P<0.05$); üreticilerin yaşı ve üretimde devamlılık kararları arasında anlamsız ($P>0.05$) bir ilişki gözlenmiştir. Ayrıca işletmelerin üretimde devamlılık kararlarında, Avrupa Birliği mevzuatına hazırlık yönündeki cevaplarının da bir etkisinin olduğu belirlenmiştir ($P<0.01$).

Araştırmaya dahil edilen işletmelerin karşılaştıkları sorunların aslında ülke genelindeki sektör sorunlarıyla bir paralellik arz ettikleri ve çözülmesi halinde, özellikle bölge üreticisinin önemli bir rekabet gücüne kavuşacağı tespit edilmiştir.

Yaşanan ekonomik krizler, uygulanan ekonomi politikaları ve sektöre yönelik desteklemelerin yetersiz kalması, sektördeki gelişmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak işletmelerin mevcut yapısal özelliklerinin, uygulanacak doğru

ve etkili politikalarla daha iyi koşullara getirilmesiyle, bölge üreticisinin de AB'ye daha güçlü bir pozisyonda uyum sağlayabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yumurta Tavukçuluğu, Yapısal Özellikler, AB, Afyonkarahisar

ABSTRACT

Structural Characteristics and Problems of Layer Hen Enterprises in Central District of Afyonkarahisar Province

This investigation was carried out in order to determine the organization level of layer hen enterprises in Afyonkarahisar, to investigate some factors associated with structural characteristics, and to discuss the kind of enterprises problems encountered.

With this aim, a questionnaire study has been conducted in 54 firms of Afyonkarahisar on May, 2004. Enterprises were chosen by randomly sample method.

In order to determine the organization level a score was applied to the enterprises. The organization level of the enterprises was investigated and compared with education level and age of producers as well as the harmonization studies with the EU and the progression of the enterprises under the present circumstances. In addition, the relationship between the harmonization level and the decision of progression of the enterprises has been investigated. Chi-square was used for data analysis.

As a result of this study, we found that 12 enterprises have lower structural characteristics while 25 enterprises have middle and 17 enterprises have high structural characteristics. Significant differences between structural properties of the enterprises and education level of the producers as well as the level of harmonization for the EU have been obtained ($p<0.05$), whereas there were no statistically significant differences between the age of the producers and the decision of the progression ($p>0.05$). However, statistical analyses show that there were significant differences between the level of harmonization for the EU and the decision of the progression of the enterprises ($p<0.01$).

In fact of the problems of the enterprises, are analogous with the problems of all sectors in our country. In the process of solving these problems we found that the enterprises would have important competition ability.

Economical crisis, applied economical politics and inadequate supports affect the development of this sector in negative way. However, using proper and efficient politics, the structural properties of the present enterprises can be improved in terms of the EU.

Keywords: Layer Hen Enterprises, Structural Characteristics, EU, Afyonkarahisar

1.GİRİŞ

İnsanoğlunun temel gereksinimlerinden olan beslenmenin sağlık üzerine çok büyük etkisinin olduğu, yapılan bilimsel çalışmalarla her geçen gün daha iyi anlaşılmakta ve benimsenmektedir (1). İnsanların sağlıklı yaşamasının yolu sağlıklı beslenmeden geçmektedir. Beslenme, fiziksel olarak doyumun yanı sıra, yaşam için gerekli olan besin maddelerinin dengeli tüketilmesini de kapsar. Bu çerçevede, dünya genelinde nicel açıktan söz edilmese de hayvansal protein yönünden bir açlık sorunu vardır (2).

Türkiye de, hayvansal protein açığı olan ülkelerden biridir. Zira gelişmiş ülkelerde kişi başına tüketilen günlük hayvansal protein miktarı ortalama 50-70 gr iken, Türkiye’de 25,6 gr ile ancak dünya ortalaması civarındadır (3,4).

Bu hayvansal protein açığının kapatılmasında, üstün besleme gücü ve hızlı üremesi, hayvansal proteini kısa sürede ve ucuz olarak sağlayabilmesi yanında, iklim ve arazi bakımından kesin istekleri olmayan tavukçuluğun diğer hayvansal üretim dalları arasında ayrı ve önemli bir yeri bulunmaktadır (5).

Hayvancılık sektörünün diğer alt sektörlerine göre çağdaş anlamda gelişen ve hızla endüstriyel bir yapı kazanan tavukçuluğun önemli bir özelliği de, diğer alt sektörlerden daha üretken bir üretim yapısına sahip olmasıdır (6).

Ülkemizde yumurta tavukçuluğu ile ilgili olarak daha çok teknik içerikli bilimsel araştırmalar yapılmış olup, işletmelerin yapısal analizi, üretim ve pazarlama sorunlarına yönelik araştırmalar oldukça yetersizdir. Hayvansal üretim sektörünün yapı taşlarını oluşturan hayvancılık işletmelerinin incelenmesi ve uygun üretim planlarının ortaya konulması yoluyla, makro anlamda sektörde politika hedeflerinin doğru olarak saptanmasına olanak sağlanmış olacaktır (7).

Diğer taraftan, hayvancılık sektöründeki mevcut sorunları çözmeye yönelik politikaların başarılı olabilmesi, her şeyden önce bu sektörü oluşturan işletmelerin yapısal özelliklerinin iyi bilinmesine bağlı bulunmaktadır.

Afyonkarahisar İli, Türkiye’deki coğrafi bölgelerden üçü üzerine kurulmuş bir pozisyondadır. Önemli karayollarının kesiştiği, dört ayrı demiryolu hattının birleştiği tek il konumundadır. Özellikle ülkemizin iki büyük kenti olan Ankara-İzmir güzergahında önemli bir ulaşım odağı olması, sanayileşme ve turizm açısından

önemli gelişmeler sağlamıştır. Ayrıca İl, büyük bir dinamizm içine giren İzmir, Bursa, Manisa, Eskişehir, Antalya, Muğla, Aydın, Denizli, Konya, Uşak İllerinin ortasında yer almaktadır.

Coğrafi özelliklerinin yanında; doğal yapısı ve iklim koşulları itibariyle Afyonkarahisar İli, hayvan yetiştiriciliğinde oldukça elverişli bir durumdadır. Mera hayvancılığından ziyade entansif beslemeye dayalı sığır besiciliği, koyun besiciliği ve süt sığırcılığı önemli faaliyet alanlarıdır. Kaynak Kullanım Destekleme Fonu (KKDF) uygulamalarının da etkisiyle özellikle yumurta tavukçuluğu çok büyük gelişmeler göstermiş ve bölgeyi bir tavukçuluk merkezi haline getirmiştir (8).

Bu noktadan hareketle, yapılan bu araştırmayla, Afyonkarahisar İli Merkez İlçe yumurta tavukçuluk işletmelerinin mevcut yapısal özellikleri itibariyle işletme düzeylerinin belirlenmesi, üretici profilleri ile işletme düzeyleri arasındaki ilişkinin ortaya konulması, üretici kararlarının işletme düzeyi ve Avrupa Birliği mevzuatıyla olan bağlantısının incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca işletmelerin yaşadığı sorunların, mevcut ekonomik konjonktür çerçevesinde değerlendirilmesi de yapılmıştır.

1.1. Türkiye’de Yumurta Tavukçuluğunun Gelişim Süreci

Tarihi belgeler, Türklerin tavukçuluğu çok eski devirlerden beri bildiğini ve tavukçulukla uğraştığını göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında yumurta ihraç eden ülkeler arasında bulunduğu halde, daha sonraları yetiştiricilik alanındaki gelişmelerin yeterince izlenememesi nedeniyle, gelişmiş ülkelerle Türkiye arasındaki fark giderek büyümüştür (9).

Türkiye’de gelişmiş ve modern anlamda bir tavukçuluk sektörünün kurulmasına yönelik ilk çalışmalar 1930 yılında Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü’nün kurulması ile başlamıştır. Ancak sektör, gereken önem verilmediğinden, ilk yıllarda fazla bir gelişme gösterememiştir. Daha sonraki yıllarda devlete ait çiftliklerin yardımı ile tavukçuluk teşvik edilmiş ve ilk olarak 1952 yılında Amerika’dan kültür ırkı tavuklar ülkemize getirilmiştir. Bu uygulama ile tavukçuluk özendirilmiş, ancak bakım koşulları yeterli olmadığı ve bu ırklar üzerinde herhangi bir genetik-ıslah çalışma yapılmayıp kendi hallerine bırakıldıklarından,

istenilen yüksek verim düzeyine ulaşamamıştır. Daha sonra 1956 yılında Yem Sanayi T.A.Ş.'nin kurulması ile rasyonel besleme koşulları oluşmaya başlamıştır (10, 11).

Endüstriyel anlamda tavukçuluğa ilk adım ise 1960'lı yıllarda atılmış ve 1963 yılında ithal edilen etçi ve yumurtacı damızlıklar İzmir, İstanbul ve Bursa yörelerindeki ticari işletmelere dağıtılmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak yem sanayi gelişmiş, kümes yapımı, üretim, kesimhane araç ve gereçleri üretimi, aşı-ilaç üretimi alanlarında da önemli gelişmeler kaydedilmiştir (7).

Son 45 yıllık dönemde çok büyük mesafeler alan bu sektör, 1960'lı yıllara kadar köy tavukçuluğu şeklindeki üretim biçiminden ticari işletmelerin artmasıyla modern bir şekle dönüşmüştür.

Tavukçulukta, üretim ve otomasyon yönünden önemli ilerlemeler sağlanmış olmasına rağmen, damızlık temininde dışa olan bağımlılık devam etmektedir. Özel kuruluşlar kendi damızlıklarını üretmek yerine, yüksek verimli olan yabancı hibritleri ve bunların ebeveyni olan parent sürüleri ithal etmeyi tercih etmektedir. 1968 yılında kamu kuruluşlarında yerli hibrit üretme çalışmaları başlamış ve halen devam etmesine karşın, bu alanda dışa bağımlılık ortadan kaldırılamamıştır. Tavukçuluğu ıslah çalışmaları amacıyla 1979 yılında hazırlanan ülkesel proje de hedeflenen sonuçları sağlayamamıştır (12).

Diğer taraftan, modern tavukçuluğun gereksinimi olan alet ve ekipmanlar önceleri ithal edilirken, bu konuda da gelişmeler sağlanmış ve ülkemizde kuluçka makineleri, yumurta tasnif makineleri ve viyol imalatı yapılmaya başlanmıştır.

Bu gelişmeler neticesinde tavukçuluk sektörü, 1980'li yıllarda gelişme hızını artırmış, modern kümeslerle donatılmış ve 1990'lı yıllara sağlam bir altyapıyla girmiştir. 1990 yılında 7.7 milyar adet olan üretim, 1998 yılında 12 milyar adede ulaşmıştır. Ulaşılan bu üretim seviyesi yıllar süren bir krizin de sebebi olmuştur. Meydana gelen fiyat dalgalanmaları ekonomik krizin de etkisiyle üreticiyi büyük zararlara uğratmış ve üretimden çekilmeler meydana gelmiştir. Sonuç olarak, 4 yıl içinde yumurta üretimi 8 milyar adede kadar gerilemiştir (13).

1.2. Türkiye ve Bazı Dünya Ülkelerinde Yumurta Üretim, Tüketim ve Dış Ticareti

Türkiye, 2004 yılı rakamlarına göre dünya yumurta üretiminde 10. sırada yerini almıştır. Bu durumuyla Türkiye, üretim potansiyeli olarak, bugün Fransa dışındaki Avrupa Ülkelerini dahi geride bırakmıştır.

Dünya toplam yumurta üretiminin %59,1'i Asya'da; %11,2'si AB (25)'de; %9,1'i A.B.D'de; %3,7'si Afrika'da; %3,4'ü Meksika'da; %2,7'si Brezilya'da ve geri kalan %10,8'i de diğer ülkelerde gerçekleştirilmektedir (14). Dünya'da yumurta üretimi konusunda önde gelen ülkeler Tablo 1'de sunulmuştur (15).

Tablo 1. Türkiye ve Bazı Dünya Ülkelerinde Yumurta Üretimi(2004)

Ülkeler	Üretim(Bin Ton)
Çin	24.341
A.B.D.	5.252
Japonya	2.505
Rusya Feders.	1.970
Meksika	1.920
Hindistan	1.890
Brezilya	1.560
Fransa	1.010
Endonezya	890
Türkiye	792

Tabloya bakıldığında, dünya sıralamasında Çin'in önemli bir üretim rakamıyla başı çektiği görülmektedir. A.B.D. ve Japonya da bu alanda dünyada söz sahibi ülkelerdir. Toplam 102 ülkeye göre hazırlanan üretim istatistiklerine göre, Türkiye'nin bu alanda gerçekleştirdiği yatırımlarla ulaştığı bu nokta, önemli bir girişimcilik ruhunun göstergesidir.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde genellikle kişi başına düşen milli gelir bir ölçü olarak kullanılmaktadır. Ancak, kişi başına tüketilen hayvansal protein miktarı da en az bunun kadar geçerli bir ölçü olarak kabul edilmektedir (16).

Türkiye ulaştığı bu üretim potansiyeline rağmen kişi başına yumurta tüketimi bakımından hiç de istenilmeyen bir konumdadır. Tüketim rakamları

değerlendirildiğinde, Türkiye'nin bir çok dünya ülkesinin gerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'de ve bazı ülkelerde 1996-2003 yıllarında ortalama yumurta tüketimleri Tablo 2'de verilmiştir (17,13).

Tablo 2. Türkiye'de ve Bazı Ülkelerde Yıllık Ortalama Yumurta Tüketimleri

Ülkeler	1996 (Adet/Yıl)	2003 (Adet/Yıl)	Değişim(%)
Japonya	344	346	0,6
Meksika	275	325	18,2
Çin	204	301	47,5
Fransa	258	265	2,7
A.B.D.	238	258	8,4
Almanya	227	226	-0,4
Rusya	198	220	11,1
İtalya	208	211	1,4
Türkiye	156	137	-12,2

Tablodan görüldüğü üzere, 1996-2003 arası dönemde en fazla yumurta tüketiminin olduğu ülke Japonya'dır. İncelenen dönemde en fazla tüketim artışı %47,5 ile Çin'de gerçekleşmiştir. Türkiye'nin yumurta tüketiminde ise %12,2 oranında bir azalma görülmektedir.

Türkiye'nin yumurta ihracatı gerçek manada 1980 yılından sonra başlamıştır. İhraç edilen yumurta içerisinde kuluçkalık yumurta miktarı ihmal edilebilecek kadar düşük düzeyde olduğundan, tamamının sofralık yumurta olarak kabul edilmesi gerekmektedir. En önemli yumurta pazarlarımız Romanya, İsrail, Gürcistan, Macaristan, Irak, Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün ve Suudi Arabistan'dır.

Türkiye'nin yıllar itibariyle yumurta ihracatı ve ithalatı Tablo 3 ve 4'de verilmiştir (13,18).

Tablo 3. Türkiye'nin Yumurta İhracatı(1997-2003)

Yıllar	İHRACAT			
	Sofralık(Adet)	Damızlık/ Kuluçkalık(Adet)	Toplam(Adet)	Değer(\$)
1997	394.731.445	81.021.950	475.753.395	30.776.462
1998	564.436.673	51.495.856	615.932.529	34.085.732
1999	332.877.182	23.391.580	356.268.762	16.281.493
2000	45.671.775	11.528.351	57.200.126	3.629.340
2001	203.314.666	81.449.006	284.763.672	18.403.065
2002	13.405.174	18.495.519	31.900.693	3.945.711
2003	75.634.913	48.430.617	124.065.530	10.335.855

Tabloda görüldüğü üzere, yumurta ihracatı 1998 yılında yaklaşık 34 milyon dolar ile en yüksek değerine ulaşmış, daha sonraki yıllarda giderek azalmıştır.

Bir üretim dalının gelişmesi, üretim aşamasında verilen desteklerin yanında, ihracata verilen destekler ve uluslar arası piyasadaki rekabet gücüne de bağlıdır. İhracatın artırılmasına yönelik önlemler, sektörün geleceği açısından önemli olduğu kadar, iç piyasada istikrarın sağlanması açısından da önem taşımaktadır (2).

Tablo 4. Türkiye'nin Yumurta İthalatı(1997-2003)

Yıllar	İTHALAT			
	Sofralık(Adet)	Damızlık/ Kuluçkalık(Adet)	Toplam(Adet)	Değer(\$)
1997	1.041.250	2.941.428	3.982.678	1.187.930
1998	1.187.747	4.175.387	5.363.134	1.340.911
1999	162.360	10.103.022	10.265.382	2.427.980
2000	332.333	25.618.444	25.950.777	2.987.539
2001	0	6.188.568	6.188.568	5.113.537
2002	0	34.671.183	34.671.183	12.640.006
2003	30.805	15.727.722	15.758.527	10.750.632

Türkiye'nin yumurta ithalatı, damızlık yumurta şeklinde gerçekleşmektedir. Yumurta ithalatı genel olarak İngiltere, İsrail, Almanya, ABD ve Kanada'dan yapılmaktadır. 1997 yılında 1,2 milyon dolar olan yumurta ithalatı, 2003 yılında 10,8 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat/ithalat farkına bakıldığında, 2001 yılına kadar ihracat rakamları daha yüksek iken, son iki yılda ithalat rakamları ihracatı geride bırakmıştır.

1.3. Yumurthanın Beslenmedeki Yeri ve Önemi

İnsan beslenmesinde çok özel bir yere sahip olan yumurta, içerdiği yüksek kalitede proteinlerin yanında esansiyel aminoasitler bakımından da çok zengindir. Bu nedenle yumurta proteinleri yüzde yüz oranında vücut proteinlerine dönüştüğü için anne sütü ile birlikte “örnek protein” kaynağı olarak gösterilmektedir (19,20,21).

Yetersiz ve dengesiz beslenen toplumlarda; bebek ve çocuk ölüm oranı artmakta, büyüme ve gelişme geriliği, enfeksiyonlara dirençsizlik, kronik dejeneratif hastalıklara duyarlılık ve iş veriminde azalmalar görülebilmektedir. Diğer taraftan, beslenme yetersizliği nedeniyle yaşanan sağlık sorunları için yapılan tedavi masrafları da ülke ekonomisine ek bir yük getirmektedir (22).

Bu itibarla, dengeli ve yeterli bir beslenme için hayvansal ürünlerin tüketimi oldukça önemlidir. Özellikle gıdaların içeriğindeki proteinin biyolojik değeri onların değerini daha da artırmaktadır.

Yumurta ve çeşitli gıda maddelerindeki proteinin biyolojik değeri Tablo 5’de verilmiştir (23).

Tablo 5. Çeşitli Gıda Maddelerinde Proteinin Biyolojik Değeri

Gıda Maddesi	Biyolojik Değer(%)
Yumurta	100*
Süt	90
Tavuk eti	82
Balık	81
Sığır, koyun eti	79
Soya fasulyesi	78
Pirinç	68
Buğday	68
Mısır	64
Kuru fasulye	62

*Yumurta proteininin tamamına yakını organizma tarafından değerlendirildiğinden, diğer gıda maddeleri ile karşılaştırmaları kolaylaştırmak için yumurtanın biyolojik değeri % 100 olarak kabul edilmektedir.

Tablo incelendiğinde, genel olarak hayvansal ürünlerin biyolojik değerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Yumurta proteini ise, en yüksek biyolojik değere sahiptir. Hayvansal protein tüketiminin yetersiz olduğu ülkemizde bu açığın

kapatılabilmesinin bir yolunun da ucuz ve biyolojik değeri yüksek olan yumurta tüketiminden geçtiği açıktır.

1.4. Afyonkarahisar İli'nin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı

Afyonkarahisar, Anadolu yarımadasının batısında, Ege bölgesinin İç Batı Anadolu bölümünde yer alan, denizden yüksekliği 1.034 metre ve toplam yüzölçümü 14.230 km², Türkiye'nin doğu-batı ve kuzey-güney aksları üzerinde önemli bir bağlantı merkezi konumunda olan ilimizdir. Doğuda Konya, batıda Uşak, kuzeybatıda Kütahya, güneybatıda Denizli, güneyde Burdur, güneydoğuda Isparta ve kuzeyde de Eskişehir illeri ile çevrilidir.

TÜİK'in 2000 yılı nüfus sayımı verilerine göre, Afyonkarahisar İli 810.776 kişi olarak tespit edilmiştir. İl merkezinde oturan nüfus, genel nüfusun %45,8'ini; kırsal alanda oturan nüfus ise il genel nüfusunun %54,2'sini oluşturmaktadır. İl, şehirleşme açısından bölge iller arasında son sırada bulunmakta ve kırsal nüfus bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde bir orana sahiptir.

İlin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Bu yüzden iktisaden aktif nüfusun %70,1'i kırsal alanda, geriye kalan %9,8'i sanayi ve inşaat, %20'si ise hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir (24,25).

Afyonkarahisar'ın coğrafi konumu işletme ekonomisi açısından optimum kuruluş yeri özelliği göstermesine rağmen, sanayi yatırımları istenilen seviyelere gelememiştir. 1950'li yıllardaki kamu, 1970'lerin ikinci yarısında özel sektör yatırımları, İlin ekonomisinde ağırlığı tarımdan, öncü tarım ve hayvancılığa dayalı sanayiye, ardından da KOBİ'ler öncülüğünde tüm alanlarda çeşitlenmiş bir imalat sanayi yapısına dönüştürmüş, bu da İl ekonomisine dinamizm kazandırmıştır. Ayrıca Kocatepe Üniversitesinin kurulması, İl'e ekonomik ve sosyal bir canlılık getirmiştir (26).

DPT tarafından 2003 yılında yapılan "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" araştırma sonuçlarına göre Afyonkarahisar, -0,27246 puan ile sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından Türkiye genelinde 44. sırada yer almaktadır. Beş gelişmişlik bölgesinin tanımlandığı araştırmaya göre, Afyonkarahisar üçüncü derecede gelişmiş iller kapsamına girmektedir (27).

Üçüncü derecede gelişmiş iller kapsamında istihdamın sektörel dağılımı, çalışan kesimin kırsal alanda yoğunlaştığını göstermektedir. Tarım ve hayvancılık sektörü ağırlıklı ekonomik yapıya sahip bu illerde, toplam istihdam içinde tarım ve hayvancılık sektörü payının en yüksek olduğu iller sıralamasında, Afyonkarahisar ilk sırada yer almaktadır (28).

1.5. Afyonkarahisar’da Hayvancılık Potansiyeli ve Sektörün İl Ekonomisine Katkısı

Afyonkarahisar’da tarım ve hayvancılık, küçük ölçekli ancak sınırlı sayıda entansif olan az sayıda işletme dışında, geleneksel ve küçük ölçekli işletmelerde yürütülmektedir. İlde toprak alanının küçük ve parçalı oluşu da bunu olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, tarımsal işletmelerin %57’si 0-50 dekar arası büyüklüğe sahiptir.

“Hayvancılığı Geliştirme Projesi” kapsamında yapılan faaliyetlerin olumlu etkileri hissedilmekte, fakat artan girdi fiyatları çiftçiyi ekonomik yönden sıkıntılara sokmaktadır.

Hayvancılık sektöründe işletmelerin karlılık ve verimliliğini etkileyen temel unsurlardan birisi de yem girdisinin kaliteli, bol ve ucuza teminidir. Bu da hayvancılık faaliyetinin sürdürüldüğü bölgenin mevcut arazi kullanımı ve yem bitkisi üretimi ile yakından ilgilidir. Afyonkarahisar İli arazi kullanımı ile ilgili veriler Tablo 6’da gösterilmiştir (29).

Tablo 6. Afyonkarahisar İli Arazi Kullanımı

KULLANIM ŞEKLİ		ALAN (Ha.)	%
Kültüre Elverişli Olmayan Arazi (%52,36)	Çayır-Mera	215.518	15,14
	Orman-Fundalık	209.142	14,70
	Diğer	320.370	22,51
Kültüre Elverişli Arazi (%47,64)	Tarla Arazisi	609.426	42,83
	Yem Bitkileri	9.927	0,70
	Diğer, Kullanılmayan	58.577	4,12
TOPLAM		1.423.000	100,00

Tabloya göre, çayır ve mera alanlarının toplam arazi içindeki oranı, Türkiye ortalamasının(%26) altında kalmakla birlikte, yem bitkileri üretimi için ayrılan

arazinin toplam içindeki oranı da %1 bile değildir. Diğer taraftan toplam tarla bitkileri ekilişleri içindeki yem bitkilerinin oranı Türkiye’de %3, Afyonkarahisar’da ise %4 civarındadır (30). Bu durum, İl’in hayvancılık faaliyetinde gerçekten olumsuz bir tablo çizmektedir. Çayır ve meraların sektöre yeniden kazandırılması, kalitelerinin yükseltilmesi ve aşırı otlatılmaların önlenmesi yanında, yem bitkileri yetiştiriciliğinin artırılması gibi önemli tedbirler alınmaya çalışılsa da bu konudaki çabalar yetersiz kalmaktadır.

En son 2004 yılı rakamlarına göre Afyonkarahisar’da, hayvancılığın toplam kırsal ürünler üretimindeki Gayri Safi Hasıla oranı yaklaşık olarak %30 olarak gerçekleşmiştir.

Toplam kırsal üretimde hayvansal ürünler üretim değerleri ve aldıkları paylar Tablo 7’de gösterilmiştir (31).

Tablo 7. Afyonkarahisar İli Hayvansal Ürünler Üretim Değerleri(2004)

ÜRÜNLER	ÜRETİM DEĞERİ (Cari Fiyatlarla Milyon TL)	TOPLAM HAYVANSAL ÜRETİMDEKİ ORANI(%)	TOPLAM KIRSAL ÜRETİMDEKİ ORANI (%)
Kırmızı Et	126.351.449.700	41.583	12.47
Beyaz Et	2.684.890.000	0.88	0.26
Süt	60.686.115.000	19.972	5.99
Yumurta	110.895.250.000	36.496	10.94
Diğer	3.231.731.250	1.063	0.31
TOPLAM	303.849.435.950	100,00	30,00

Tabloya göre üretim değeri bakımından ilk iki sırayı kırmızı et ve yumurta almakta, bunları da süt ürünü izlemektedir. Toplam kırsal ürünler üretiminde hayvancılığın payı Avrupa Birliği ortalamasından (%52,6) oldukça düşüktür (32). Ancak %30’luk orana canlı hayvanlar dahil değildir. Buna rağmen İl’in ekonomisinde hayvansal ürünler üretiminin payı giderek azalmaktadır

İlin hayvansal üretim-sanayi ilişkisine bakıldığında, mevcut hayvan varlığı ve buna bağlı üretim potansiyeli zaman içinde müteşebbisin dikkatini çekmiş ve hayvancılığa dayalı sanayinin kurulmasına neden olmuştur. Afyonkarahisar’da hayvansal üretime dayalı sanayinin başında daha ziyade et, süt ve yem sanayi işletmeleri gelmektedir. Özellikle sığır besiciliğinin İl’de hayvancılığın en yaygın

uygulanan kolu olması, et sanayiinin kapsam ve niteliğini sürekli olarak geliştirmesine ve Afyonkarahisar'dan büyük kentlere taze et ve sucuk sevkiyatı yapılmasına imkan vermiştir. Zira İl'de sucuk imalatında Türkiye genelinde marka oluşturmuş et işleme tesisleri bulunmaktadır.

Daha önce Afyonkarahisar'da faaliyet gösteren Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'na bağlı Süt ve Mamulleri İşletmesi ile Et ve Balık Kurumu'na bağlı Et Kombinasyonu, 1995 yılında özelleştirme kapsamında satılarak özel sektör işletmeleri haline gelmişlerdir (33).

Tarım İl Müdürlüğü 2002 yılı verilerine göre, İl'de 2'si kanatlı olmak üzere toplam 15 adet et kombinasyonu, 11 adet mezbaha, daha çok sucuk imalatı yapan toplam 25 adet et ve et ürünleri imalathanesi, 31 adet süt işletme tesisi, 5 adet et-kemik unu fabrikası ve 22 adet yem fabrikası faaliyet göstermektedir (34).

TÜİK'in 1991 yılı Tarım Sayımına göre, İl'de kırsal alanda faaliyet gösteren işletmelerin yaklaşık %71,5'i bitkisel+hayvansal üretim, %25,77'si yalnız bitkisel üretim ve %2,72'si de yalnız hayvansal üretim yapmaktadır (35).

İşletme ölçekleri ve üretim alt sektörlerine göre bakıldığında, İl'de hayvancılık işletmelerinin büyük bir bölümünün küçük ölçekli, ekonomik bakımdan irrasyonel yapıdaki işletmeler olduğu anlaşılmaktadır. En son 1995 yılı değerlendirmelerine göre işletmelerin %57,8'i ile 93,3'ü arası küçük, %6,5 ile 30,8 arası orta ve %0,2 ile 11,4 arası da büyük ölçekli olarak tespit edilmiştir.

İşletme ölçeklerinin bu kadar küçük olması özellikle kırsal ekonomik kalkınmada intersektörel etkileşimi engelleyen önemli bir etken olmaktadır. Bununla birlikte aile işletmeciliğinin yaygın olması ve üretimde ihtisaslaşmanın olmadığı polikültür yapıdaki işletmelerde kaynak kullanımındaki rasyonelliği sağlamak mümkün olamamaktadır (33).

Afyonkarahisar'ın, et, süt ve yumurta üretim potansiyeli mevcut hayvan varlığı ile doğrudan ilgilidir. İlin son 5 yıllık hayvan varlığındaki değişimleri Tablo 8'deki gibidir (36).

Tablo 8. Afyonkarahisar İli Hayvan Varlığı(Adet)

Hayvan Türü	Yıllar				
	2000	2001	2002	2003	2004
Sığır	222.570	213.087	210.043	201.362	248.063
Manda	4.960	4.894	4.190	3.859	2.877
Toplam Büyükbaş	227.530	217.981	214.233	205.221	250.940
Koyun	705.200	682.250	683.240	643.816	601.157
Keçi	87.490	104.372	108.459	103.433	98.476
Toplam Küçükbaş	792.690	789.622	791.699	747.249	699.633
Tavuk	4.450.500	4.238.550	4.740.000	5.218.602	3.658.011

Tabloya göre, 2000-2004 yılları arasında toplam büyükbaş varlığı %10,3 artarken; toplam küçükbaş varlığı %11,7 ve tavuk varlığı da %17,8 oranlarında azalmıştır.

Tablo 9. Afyonkarahisar İli Başlıca Hayvansal Ürünler Üretim Miktarları

Ürün Cinsi	Yıllar				
	2000	2001	2002	2003	2004
Süt(Ton)	159.985	161.194	144.212	140.160	182.014
Kırmızı Et (Ton)	19.306	17.498	16.996	14.469	16.569
Beyaz Et (Ton)	993	919	735	1.825	811
Yumurta (Ton)	64.120	62.585	73.673	81.540	51.761

İl'in hayvansal ürünler üretimi rakamları incelendiğinde (Tablo 9), 2000-2004 yılları arasında süt dışında kalan diğer ürünlerde azalmalar meydana gelmiştir. Aynı dönemde kırmızı et üretimi %14,2; beyaz et üretimi %18,3 ve yumurta üretimi de %19,3 oranında azalmıştır. Sadece sütte %13,8'lik bir üretim artışı sağlanabilmiştir.

1.6. Afyonkarahisar'da Yumurta Tavukçuluğu ve Gelişim Süreci

Afyonkarahisar gerek yumurta tavuğu, gerekse yumurta üretiminde Türkiye'nin önde gelen illeri arasında yer almaktadır.

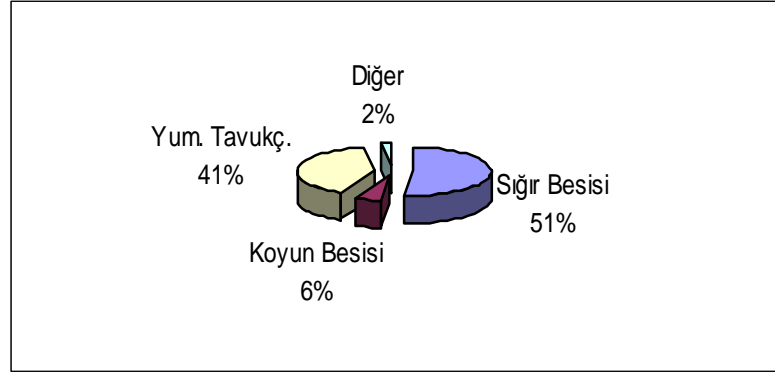
Türkiye ve Afyonkarahisar'da 2000-2004 yılları arasındaki yumurta üretim miktarları ile, İl'deki işletme sayısı, üretimde Afyonkarahisar'ın payı Tablo 10'da sunulmuştur (36).

Tablo 10. Afyonkarahisar İli'nde Yumurta Üretimi ile İşletme ve Kümes Sayıları

Yıllar	Yumurta Miktarı (Bin Adet)			Afyonkarahisar'da	
	Türkiye	Afyonkarahisar	Üretimdeki Payı(%)	İşletme Sayısı	Kümes Sayısı
2000	7.245	1.026	14,16	348	786
2001	8.194	1.001	12,22	317	724
2002	7.809	1.179	15,10	306	692
2003	9.816	1.302	13,26	272	673
2004	8.443	888	10,52	234	636

Tablodaki veriler değerlendirildiğinde, İl'in yumurta tavukçuluğunda ülke genelinde ne denli söz sahibi olduğu ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar adı geçen yıllar arasında, işletme ve kümes sayılarında azalmalar görülse de sektör, işletme varlığı ve üretim potansiyeli itibarıyla bu konumuna son 20 yıl içerisinde gerçekleştirdiği yatırımlarla ulaşmıştır.

Nitekim 1986 yılında başlayıp 1995 yılında uygulamadan kaldırılan KKDF projesi ile Afyonkarahisar İli'nde değişik hayvansal üretim dallarında yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu yatırımlarda en büyük payı sığır besiciliği almış, onu da yumurta tavukçuluğu izlemiştir.

Şekil 1. KKDF Projesi Kapsamında Yapılan Yatırım Oranları

Bu yatırımlarda toplam 1.069 işletme kurulmuş, bunlardan 551'i sığır besi, 433'ü yumurta tavukçuluğu ve 85'i de diğer hayvancılık faaliyeti ile uğraşan işletmelerden oluşmaktadır.

KKDF projesi ile son yıllarda ticari yumurta tavukçuluğunda özel sektörün önemli yatırımları olmuştur. Ancak 1998 yılından sonra Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yatırım teşvikleriyle faaliyete geçen büyük işletmelerin de üretimi ile arz fazlası oluşmuştur. Pazarda oluşan rekabet sonucu yumurta fiyatları düşmüş ve İl'deki küçük ölçekli işletmeler yüksek girdi maliyetlerinden dolayı zarar etmişler ve üretimden çekilmeler görülmüştür. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz de sektöre ağır bir darbe vurmuştur (30).

Başmakçı İlçesi'nde 1976'da kurulan tavukçuluk kooperatifi ise özellikle yumurta fiyatlarının belirlenmesinde etkin bir rol üstlenmektedir. Üreticiler Başmakçı yumurta kooperatifi, bölgesel toptancılar ve diğer illerdeki toptancılara direkt satış yöntemiyle ürünlerini pazarlamaktadırlar. Yumurta fiyatları mevsimsel talebe ve arz miktarına bağlı olarak çok dalgalı bir seyir izlemektedir. Haftalık belirlenen fiyatlar sadece İl geneli değil, Türkiye geneli için de bir referans oluşturmaktadır. Fiyatlarda görülen istikrarsızlık sonucu durgunluk dönemlerinde özellikle küçük ölçekli işletmeler ciddi sorunlar yaşamakta ve piyasadan çekilmeler görülmektedir. Bununla birlikte bu dönemde diğer işletmelerde de kapasite kullanım oranları düşmektedir (30).

Ayrıca Ziraat Bankasının vermiş olduğu hayvancılık kredilerinin faiz oranlarının yüksek oluşu çiftçiyi teşvik etmemekte, aksine caydırıcı olmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara karşı hayvancılık sektörü ayakta kalma savaşı vermekte ve bölgedeki konumunu korumaya çalışmaktadır.

2. GEREÇ ve YÖNTEM

2.1. Gereç

Araştırmanın materyali, 2004 yılı Mayıs ayında Afyonkarahisar İli Merkez İlçe ve bağlı köylerinde yumurta tavukçuluğu faaliyetinde bulunan toplam 54 adet işletme ile, yüz yüze gerçekleştirilen anket yoluyla sağlanmıştır.

Araştırmada ayrıca, Türkiye İstatistik Enstitüsü (TÜİK), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçılar Birliği (BESD-BİR) kayıtlarından da faydalanılmıştır.

2.2. Yöntem

Araştırmaya dahil edilecek işletmelerin belirlenmesi amacıyla, Tarım İl Müdürlüğü ile bir ön görüşme yapılmış ve Merkez İlçe ve bağlı köylerinde bulunan ankete katılmaya elverişli toplam 71 adet işletme belirlenmiştir. Daha sonra bu işletmelerden araştırmaya katılmayı kabul eden 54 işletmeyle yüz yüze anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

2.2.1. Araştırmaya Dahil Edilen İşletmelerin Belirlenmesi

Anket çalışmasının yapıldığı işletmeler, bölgenin alanı ve işletme sayısı dikkate alınarak tabakalı rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir (37).

2.2.2. Verilerin Değerlendirilmesi

Anket yoluyla elde edilen veriler öncelikle bilgisayar ortamına aktarılmış ve yapılacak değerlendirmeler için uygun bir düzene oturtulmuştur. Bu amaçla, uygulanacak analizler için Microsoft Excel (38) ve SPSS (39) paket programlarından yararlanılmıştır.

İşletmelerin yapısal özellikleri itibarıyla ortaya çıkan düzeyleri düşük, orta ve yüksek olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme işlemi, işletmelerin yapısal

özelliklerine göre hesaplanan puanlama kriterine göre yapılmıştır (40). Buna göre 16 ve altında puan alan işletmeler düşük; 17-19 arası puan alanlar orta ve 20 ve üzerinde puan alanlar da yüksek düzeyde yapısal özelliğe sahip işletmeler olarak değerlendirilmiştir. Puanlamaya esas teşkil eden yapısal özellikler ve aldıkları puan kriterleri Tablo 11’de görülebilir.

Tablo 11. İşletmelerin Yapısal Özelliklerine Ait Puanlama Kriteri

Yapısal Özellik	Puanlama Kriteri		
	1 Puan	2 Puan	3 Puan
<i>İşletme Ölçeği</i>	1-20.000	21.000-60.000	61.000 ve üzeri
<i>Kapasite Kullanım Oranı</i>	% 1-% 50 Arası	% 51-% 80 Arası	% 81 ve üzeri
<i>Ekipman</i>	Yarı otomatik	Otomatik	-
<i>Kuruluş Finansmanı</i>	Kredi	Özkaynak	Özkaynak + KKDF
<i>İşletme Mülkiyeti</i>	Kiracı	Ortak	Mal Sahibi
<i>Yem Tedariki</i>	Satın Alıyor	Satın Alıyor + Kendisi Yapıyor	Kendisi Yapıyor
<i>İstihdam</i>	1 işçi	2-6 işçi	7 ve üzeri işçi
<i>Pazarlama Şekli</i>	Sözleşmeli Entegre	Sözleşmeli Entegre + Kendi İmkanlarıyla	Kendi İmkanlarıyla

Yapılan anket çalışmasında; işletme sahiplerinin eğitim durumları, yaşları, Avrupa Birliği’ne olan bakış açıları, mevcut ekonomik koşullar altında üretime devam edip etmeyeceklerine ilişkin sorular da yer almıştır. Bu sorulara verilen cevaplar işletmelerin yapısal özelliklerine göre ortaya çıkan düzeyleri ile ilişkilendirilmiş ve aralarındaki anlamlılık derecelerine bakılmıştır. Bunun için Ki-Kare Analizinden yararlanılmıştır (41).

İşletmelerin yapısal özellikleri yanında, karşılaştıkları sorunlara ilişkin olarak da üreticilere sorular yöneltilmiş ve elde edilen bilgiler hem işletmelerin yapısal durumları hem de içinde buldukları mevcut ekonomik konjonktürün etkisi düşünülerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. İşletmelerin Yapısal Özelliklerine Ait Bulgular

İncelenen işletmelerin tamamı, sadece yumurta üretimine yönelik olup, broiler veya iki yönlü üretimde bulunan işletme bulunmamaktadır. İşletmelerde ortalama kurulu kapasite 72.074 adet hesaplanırken; ortalama fiili kapasite ise 47.898 adet tespit edilmiştir. Tüm işletmeler bazında kapasite kullanım oranı %66,46 olarak belirlenmiştir.

İşletmelerin kuruluş yıllarının 1974 ile 1999 arasında olduğu ve bunlardan 13'ünün 1985 ve öncesi; 38'inin 1986 ile 1995 arası ve 3'ünün de 1996 sonrası yıllarda üretime başladığı tespit edilmiştir.

Araştırmada öncelikle, işletmelerin yapısal düzeylerinin belirlenmesine olanak sağlayan ve puanlama metodunda dikkate alınan yapısal özellikler ile işletme ölçekleri arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Tablo 12'de işletmelerin sahip oldukları ölçekler itibariyle yapısal özellikleri sunulmuştur.

Buna göre yapısal özelliklerden sadece yem tedariki, istihdam ve ekipmanın işletme ölçeği ile anlamlı ($P<0.05$); diğerlerinin ise anlamsız ($P>0.05$) bir ilişkisi gözlenmiştir.

Tablo 12. İşletme Ölçeklerine Göre Yapısal Özellikler

YAPISAL ÖZELLİKLER	İŞLETME ÖLÇEĞİ						TOPLAM	
	1-20.000		20.001- 60.000		60.001 ve üzeri			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Mülkiyet¹								
Kiracı	2	12.5	-	-	-	-	2	3.7
Ortak	2	12.5	-	-	1	5.6	3	5.6
Mal Sahibi	12	75.0	20	100.0	17	94.4	49	90.7
Toplam	16	100.0	20	100.0	18	100.0	54	100.0
İşletme Kuruluş Yılı²								
1974-1979 arası	1	6.3	2	10.0	4	22.2	7	13.0
1980-1989 arası	4	25.0	7	35.0	6	33.3	17	31.5
1990 ve üzeri	11	68.7	11	55.0	8	44.4	30	55.6
Toplam	16	100.0	20	100.0	18	100.0	54	100.0
Yem Tedariki³								
Fabrika	7	43.8	2	10.0	1	5.6	10	18.5
Fabrika+Kendisi	-	-	2	10.0	1	5.6	3	5.6
Kendisi	9	56.3	16	80.0	16	88.9	41	75.9
Toplam	16	100.0	20	100.0	18	100.0	54	100.0
Pazarlama⁴								
Sözleşmeli Entegre	2	12.5	-	-	-	-	2	3.7
Sözl.Entegre+Kendisi	-	-	-	-	1	5.6	1	1.9
Kendisi	14	87.5	20	100.0	17	94.4	51	94.4
Toplam	16	100.0	20	100.0	18	100.0	54	100.0
Kuruluş Finansmanı⁵								
Banka Kredisi	-	-	-	-	1	5.6	1	1.9
Özkaynak	15	93.8	16	80.0	12	66.7	43	79.6
Özkaynak+KKDF	1	6.3	4	20.0	5	27.8	10	18.5
Toplam	16	100.0	20	100.0	18	100.0	54	100.0
İstihdam⁶								
1 personel	11	68.8	3	15.0	-	-	14	25.9
2-6 personel	5	31.3	13	65.0	5	27.8	23	42.6
7 ve üzeri personel	-	-	4	20.0	13	72.2	17	31.5
Toplam	16	100.0	20	100.0	18	100.0	54	100.0
Kapasite Kullanım Oranı⁷								
% 1 - %50 arası	3	18.8	2	10.0	3	16.7	8	14.8
% 51 - %80 arası	3	18.8	10	50.0	9	50.0	22	40.7
%81 ve üzeri	10	62.5	8	40.0	6	33.3	24	44.4
Toplam	16	100.0	20	100.0	18	100.0	54	100.0
Ekipman⁸								
Yarıotomatik	16	33.3	19	39.6	13	27.1	48	88.9
Otomatik	-	-	1	16.7	5		6	11.1
Toplam	16	100.0	20	100.0	18	100.0	54	100.0

¹ $\chi^2= 7.903$ sd= 4 P>0.05⁴ $\chi^2= 6.897$ sd= 4 P>0.05⁷ $\chi^2= 4.983$ sd= 4 P>0.05² $\chi^2= 3.096$ sd= 4 P>0.05⁵ $\chi^2= 4.938$ sd= 4 P>0.05⁸ $\chi^2= 11020$ sd= 2 P<0.05³ $\chi^2= 10.775$ sd= 4 P<0.05⁶ $\chi^2= 36.039$ sd= 4 P<0.05

Araştırmanın analiz kısmında gerçekleştirilen puanlama kriterine göre, işletmelerin 12'si düşük, 25'i orta ve 17'si de yüksek düzeyde yapısal özelliğe sahip olarak belirlenmiştir. Düşük düzeyde yapısal özelliğe sahip işletmelerin 8'i merkez, 4'ü bağlı köylerinde; orta düzeyde yapısal özelliğe sahip işletmelerin 19'u merkez, 6'sı bağlı köylerinde ve yüksek düzeyde yapısal özelliğe sahip işletmelerin 12'si merkez, 5'i de bağlı köylerinde faaliyetini sürdürmektedir.

Araştırmaya dahil edilen işletmelerin yapısal özelliklerine göre ortaya çıkan düzeylerinin öncelikle işletme sahiplerinin eğitim durumları ve yaşları ile bir ilgisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bununla ilgili bilgiler Tablo 13 ve 14'de gösterilmiştir.

Tablo 123. İşletmelerin Yapısal Düzeyleri ve İşletme Sahibinin Eğitim Durumu

Yapısal Düzeyi	Eğitim Durumu						Toplam	
	İlkokul		Ortaokul-Lise		Üniversite			
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
<i>Düşük</i>	8	66,7	4	33,3	-	-	12	100,0
<i>Orta</i>	10	40,0	14	56,0	1	4,0	25	100,0
<i>Yüksek</i>	-	-	15	88,2	2	11,8	17	100,0
Toplam	18	33,3	33	61,1	3	5,6	54	100,0

$\chi^2= 15.624$ $sd= 4$ $P<0.05$

Tabloya göre işletmelerin yapısal düzeyleri ile üreticilerin eğitim durumları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Yüksek düzeyde yapısal özelliğe sahip işletmelerde ilkökul mezunu bulunmazken, toplam üç üniversite mezunu üretici orta ve yüksek düzeyde yapısal özelliğe sahip işletmelerde faaliyet göstermektedir. Toplamda ise %61,1 oranında ortaokul ve lise mezunu üreticinin üretime katıldığı belirlenmiştir.

Tablo 134. İşletmelerin Yapısal Düzeyleri ve İşletme Sahibinin Yaşı

Yapısal Düzeyi	İşletme Sahibinin Yaşı						Toplam	
	25-35		36-50		51 ve üzeri			
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
<i>Düşük</i>	1	8,3	5	41,7	6	50,0	12	100,0
<i>Orta</i>	3	12,0	8	32,0	14	56,0	25	100,0
<i>Yüksek</i>	-	-	10	58,8	7	41,2	17	100,0
Toplam	4	7,4	23	42,6	27	50,0	54	100,0

$\chi^2= 4.142$ $sd= 4$ $P>0.05$

İşletmelerin yapısal düzeyleri ile işletme sahiplerinin yaşları arasındaki fark önemsiz olarak bulunmuştur. Yüksek düzeyde yapısal özelliğe sahip işletmelerdeki minimum yaş sınırı 36'dır. Bununla birlikte işletmelerin tamamında, üreticilerin %90'ından daha fazla bir oranda 35 yaş sınırının üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

İşletmelerin sektörle ilgili olarak, Avrupa Birliği mevzuatına hazır olup olmadıkları, mevcut ekonomik koşullar altında üretime devamlılık kararlarının yapısal düzeyleri ile ilgisi araştırılmış; özellikle üretime devamlılıkla ilgili verdikleri kararın Avrupa Birliği ile olan bağlantısı üzerinde durulmuştur. Bunlarla ilgili bilgiler de Tablo 15, 16 ve 17'de sunulmuştur.

Tablo 145. İşletmelerin Yapısal Düzeyleri ve Avrupa Birliği Mevzuatına Hazırlık

Avrupa Birliği Mevzuatına Hazırlık	Yapısal Düzeyi						Toplam	
	Düşük		Orta		Yüksek		Adet	%
	Adet	%	Adet	%	Adet	%		
<i>Hazır Değil</i>	9	40,9	8	36,4	5	22,7	22	100,0
<i>Mevzuata Bakmak Gerekir</i>	-	-	5	45,5	6	54,5	11	100,0
<i>Hazır</i>	3	14,3	12	57,1	6	28,6	21	100,0
Toplam	12	22,2	25	46,3	17	31,5	54	100,0

$\chi^2= 9.952$ $sd= 4$ $P<0.05$

İşletmelerin üretim ve pazarlama strateji ve standartlarında önemli bir etkiye sahip olacak Avrupa Birliği kriterinin, işletme düzeyleri itibariyle nasıl algılandığı önemli bir göstergedir. Bu çerçevede tabloya bakıldığında, işletme düzeyleri ile üreticilerin Avrupa Birliği Mevzuatına ilişkin verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Mevzuata hazır olduğunu belirten işletmelerin daha ziyade orta ve yüksek düzeyde oldukları görülmektedir.

Tablo 156. İşletmelerin Yapısal Düzeyleri ve Üretime Devamlılık Kararları

Yapısal Düzeyi	Üretime Devamlılık				Toplam	
	Devam Etmeyecek		Devam Edecek		Adet	%
	Adet	%	Adet	%		
<i>Düşük</i>	8	66,7	4	33,3	12	100,0
<i>Orta</i>	17	68,0	8	32,0	25	100,0
<i>Yüksek</i>	11	64,7	6	35,3	17	100,0
Toplam	36	66,7	18	33,3	54	100,0

$\chi^2= .049$ $sd= 2$ $P>0.05$

Mevcut koşullar itibariyle, işletmelerin üretimdeki devamlılık kararları ile işletme düzeyleri arasındaki ilişkinin önemsiz olduğu tespit edilmiştir. Ancak işletmelerin tamamı dikkate alındığında, üretime devam etme arzusunda olmayanların oranının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 167. Üretimde Devamlılık Kararı ve Avrupa Birliği Mevzuatına Hazırlık

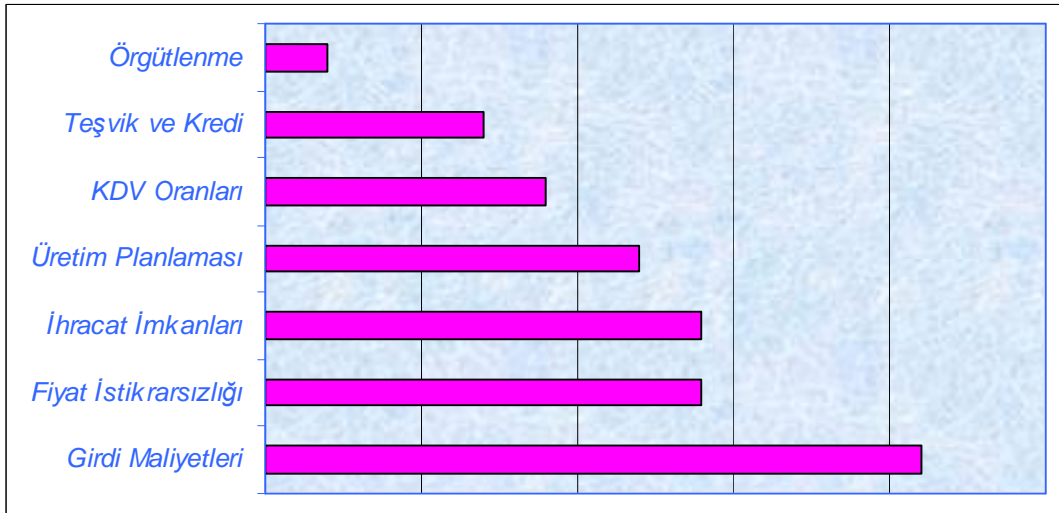
Üretimde Devamlılık	Avrupa Birliği Mevzuatına Hazırlık						Toplam	
	Hazır Değil		Mevzuata Bakmak Gerekir		Hazır			
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
<i>Hayır</i>	20	55,6	9	25,0	7	19,4	36	100,0
<i>Evet</i>	2	11,1	2	11,1	14	77,8	18	100,0
Toplam	22	40,7	11	20,4	21	38,9	54	100,0

$\chi^2= 17.455$ $sd= 2$ $P<0.01$

İşletmelerin üretime devamlılık kararları ile Avrupa Birliği'ne bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Üretime devam etme arzusunda olan işletmeler, aksi yöndeki işletmelere göre daha yüksek bir oranda mevzuata hazır olduklarını bildirmektedirler.

3.2. İşletmelerin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Araştırma bölgesindeki işletmelerin gerek işletme içi, gerekse işletme dışında ne gibi sorunlar yaşadığını tespit etmek amacıyla genel bir soru yöneltilmiştir. Daha sonra işletme sahiplerinden alınan cevaplara göre yaşanan sorunlar kategorize edilmiş ve en az ve en fazla üzerinde durulan sorunların dökümü yapılmıştır. Buna ilişkin bilgiler Şekil 2'de görülebilir.

Şekil 2. İşletmelerde Karşılaşılan Başlıca Sorunlar

Buna göre adı geçen işletmelerin üzerinde durdukları en önemli sorun üretimde kullandıkları girdi maliyetleridir. Bunun arkasından; piyasadaki arz-talep dengesizliği ile oluşan yumurta fiyatı istikrarsızlığı, ihracat imkanlarının geliştirilememesi, gereken üretim planlamasının yapılamaması nedeniyle arz fazlasının meydana gelmesi, yumurta ve yem hammaddelerine uygulanan katma değer vergisi (KDV) oranlarının yüksekliği, teşvik ve kredi olanaklarının istenen düzeye ulaşmaması ve üretici birlikleri, yani örgütlenme düzeyinin sektörde bir türlü yerine getirilememesi gelmektedir.

4. TARTIŞMA

4.1. İşletmelerin Yapısal Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Türkiye’de hayvancılık sektöründe kırsal ekonomik kalkınmada etkinliği azaltan önemli bir faktör de işletme ölçekleridir. Zira küçük ölçekli işletmelerde kaynak kullanımında etkinliği ve rasyonelliği sağlamak mümkün olamamaktadır (42). Bununla birlikte, Türkiye’de tavukçuluk alanında küçük ölçekli işletmelerin sayıca fazla olması, üretimin iç ve dış pazarın isteklerine göre yönlendirilmesi yönünden, entegrasyona gidilmesini de zorunlu kılmaktadır. Halbuki ileri ülkelerde yumurta tavukçuluğunda kapasite 20.000 ile 1.000.000 gibi çok yüksek düzeylerde (43).

Araştırmada incelenen işletmelerin kurulu kapasitelerine bakıldığında; ortaya çıkan değerlerin yapılan bazı çalışmalara göre daha olumlu olduğu söylenebilir (7,5). Ancak kapasite kullanım oranının ise, benzer çalışmalarda tespit edilen orandan (%71,2 ile %82,3 arası) daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun nedeni olarak, işletmelerin özellikle 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz neticesinde kapasite kullanımlarını azaltmaları ve bu konuya daha ihtiyatlı yaklaşımları şeklinde yorumlanabilir. Çünkü yaşanan krizin faturası hemen değil, birkaç yıl içerisinde derinlik kazanmıştır.

Araştırmaya dahil edilen işletmelerin yaklaşık %70’inin 1986-1995 yılları arasında kurulduğunu göstermektedir. Bu oranın adı geçen yıllarda epeyce yüksek olmasının en önemli nedeni, bu dönemde TKB ve DPT tarafından uygulanan KKDF(yatırım tutarının %25’inin devlet tarafından desteklenmesi)’dir. Bu proje kapsamında tüm Türkiye’de 4.157 proje broiler, 1.901 proje yumurta tavukçuluğu, 22 proje civciv yetiştirme ve 87 adet proje de damızlık civciv üretimine yönelik yatırım gerçekleştirilmiştir (44). Daha önce de belirtildiği gibi Afyonkarahisar İli genelinde de KKDF kapsamındaki yatırımların %41’i yumurta tavukçuluğu alanında yapılmış ve 433 adet yumurtacı işletme sektöre kazandırılmıştır (8).

İşletmelerin düzeylerini ortaya koyan yapısal özellikler olarak; işletme ölçeği, kapasite kullanım oranı, ekipman özelliği, kuruluş finansmanı, mülkiyet durumu, yem tedarik şekli, işletmedeki istihdam sayısı ve ürünün pazarlama biçimi ele

alınmıştır. Bu özellikler işletmelerde teknik ve ekonomik başarının bir ölçüsü olarak da değerlendirilmektedir (6,45,46).

Belirlenen yapısal özelliklerden yalnızca yem tedariki, istihdam ve ekipman durumunun işletme ölçeği ile anlamlı bir ilişkisi belirlenmiştir. Yani işletme ölçeği büyüdükçe yemi kendisi imal edenlerin sayısı, işletmede istihdam edilen personel sayısı artmakta ve işletmede kullanılan ekipmanın yarı otomatikten otomatığe doğru kaydığı gözlenmektedir.

İşletmelerin bu sayılan yapısal özellikleri dikkate alınarak yapılan puanlama sonucunda, %78 oranında orta ve yüksek düzeyde işletme varlığı tespit edilmiştir. Orta ve yüksek düzeydeki işletmelerin yaklaşık %57'si de Merkez İlçede, diğerleri bağlı köylerde faaliyetini sürdürmektedir.

Yapılan araştırmada işletmelerin yapısal düzeyleri ile işletme sahiplerinin eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($P<0.05$). Yani eğitim düzeyi yüksek olan üreticiler, orta ve yüksek düzeyde yapısal özelliğe sahip olan işletmelerde faaliyetini sürdürmektedir. Bu durum işletmelerin rasyonel işletmecilik anlayışıyla hareket etmelerini kolaylaştırmaktadır. Çünkü tüm sektörlerde olduğu gibi hayvancılık sektöründe de üretimde iktisadilik prensibinin yerine getirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Yani kaynak israfının asgariye indirilmesi ve eldeki kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması gerekir. Kısacası ekonomik bilinçlendirmedeki en önemli aktör eğitimidir (47).

Tüm işletmeler bazında değerlendirildiğinde, üreticilerin yaklaşık %67'sinin ortaokul-lise ve üniversite mezunu olduğu anlaşılmaktadır. İşletme yöneticilerinin eğitim durumları diğer araştırma bulgularıyla karşılaştırıldığında, ortaokul, lise ve üniversite mezunları oranı İstanbul İli'ne (16) yakın; Çorum İli'nden (7,48) daha düşük, Konya İli'nden (49) ise yüksek bulunmuştur.

Üretici yaşlarının işletmelerin yapısal düzeylerini etkilemediği ortaya çıkmıştır ($P>0.05$). Bununla birlikte toplam üreticilerin yarısı 50 yaşın üzerinde bulunmakta; yaklaşık %72'si de orta ve yüksek düzeyde yapısal özelliklere sahip işletmelerde üretim gerçekleştirmektedir. Yüksek yapısal düzeye sahip işletmelerin hiç birisinde 35 yaş altı üretici bulunmamaktadır. Burada 50 yaşın üzerindeki üreticilerin yaklaşık %40'ının 1990 öncesi üretime başladıkları düşünülürse; meslekte elde ettikleri deneyimin kendilerine bir avantaj sağladığı söylenebilir.

Çünkü meslekte elde edilen tecrübeler; sektörü tanımayı, ekonomik konjonktürü daha iyi değerlendirmeyi ve geleceğe dönük stratejiler geliştirmeyi mümkün kılar. Ancak incelenen işletmelerde 35 yaş altındaki üretici sayısının az olması ve düşük yapısal özelliğe sahip işletmelerde de 50 yaşın üzerindeki üretici sayısı oranının %50 olması da dikkat çekicidir. Yapılan bazı araştırmalarda 50 yaşın üzerindeki üreticilerin toplam içindeki oranı %41,71 ve %22,5 (7, 5) olarak tespit edilmiş; yine yürütülen bir çalışmada yumurta tavukçuluğunda işletme sahibinin eğitiminin, deneyiminin ve yaşının üreticinin teknik performansını etkilediği ileri sürülmüştür (50).

Avrupa Birliği ile müzakere aşamasında olan Türkiye'nin başını bir hayli ağrıtabilecek dosyalardan belki de en önemlisi tarım ve hayvancılıktır. Çünkü bu alanda Türkiye'de çok önemli yapısal eksikler ve yetersizlikler vardır. Bu nedenle öncelikle yaşanan sorunlar, sektör bazında tanımlanmalı ve çözüm stratejileri de Avrupa Birliği mevzuatına paralel bir biçimde üretilmelidir. Tabii bu noktada sorunları aşmayı kolaylaştıracak en önemli etken bilgilendirme dir. Yani sektör üreticilerinin Avrupa Birliği mevzuatıyla ilgili olarak tam ve yeterli bir bilgi donanımına ihtiyaçları bulunmaktadır.

Araştırmanın yürütüldüğü işletmelerde, Avrupa Birliği'nin kendi sektörlerini ilgilendiren mevzuatıyla ilgili bilgileri sorgulanmış ve işletmelerin yapısal düzeyleri ile Avrupa Birliği mevzuatına yönelik, üreticilerin vermiş oldukları cevaplar arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($P < 0.05$). Yani mevzuat hakkında bilgisi olduğunu ve kendisini hazır hissettiğini bildiren işletmelerin yaklaşık %86'sı orta ve yüksek düzeyde yapısal özelliğe sahip işletmelerden oluşmaktadır. Bununla birlikte, mevzuatla ilgili bilgisi olmadığını ve inceledikten sonra karar verebileceğini söyleyen işletmelerin de orta ve yüksek düzey grubunda oldukları görülmektedir. Ayrıca kendisini hazır hisseden ve hazır görmeyen işletmelerin sayısının hemen hemen birbirine eşit olduğu anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan bu tablo, bölgedeki işletmelerin Avrupa Birliği standartlarına uyum sağlama sürecini beklenenden daha olumlu geçireceğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Çünkü Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik zamanının en erken 10 yıllık bir süreci alacağı yolunda bir çok öngörü bulunmaktadır. Süreci bu kadar uzatacak en önemli etken olarak da

yukarıda değinildiği gibi, tarım ve hayvancılık sektörlerinin yapısal özellikleri gösterilmektedir.

Türkiye’de tarım ve hayvancılık sektörlerinin Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına (OTP) uyumu Türkiye ve Toplulukta; genel ekonomik ve toplumsal yapı yanında, tarım ve hayvancılıkla doğrudan ilgili olarak işletme yapısı, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikası, dış ticaret, bu sektörlerle dayalı sanayiler, rekabet politikası, teknoloji kullanımı, verimlilik, üretici gelirleri, kendine yeterlilik, mali politikalar, bölgesel ve sosyal politikalar, mevzuat ve kurumsal yapı olmak üzere pek çok konuda etkili olacaktır. Ancak bu uyum en çok, tek pazar ilkesi (malların serbest dolaşımı) çerçevesinde, topluluk tarım ve hayvancılık işletmeleri ile serbest piyasa koşullarında rekabete girecek olan Türk üreticisini daha fazla etkileyecektir (51).

Bu gelişmeler ışığında, Türkiye’de üretici kesim ivedi bir şekilde bilgilendirilmeli ve gereken her türlü destek (mali ve eğitim) sağlanmalıdır. Ancak mali destekle ilgili Türkiye’nin bir hayli sıkıntıya gireceği aşıkardır. Henüz yakın bir tarihte (2001 yılında) uygulamaya konulan doğrudan gelir desteğinin bile bu amacı nasıl gerçekleştireceği düşündürücüdür. Çünkü bu destekleme sistemi Avrupa Birliği’nde üretici gelirlerini artırmaya yönelik uygulanırken; Türkiye’de üreticilerin kayıt altına alınması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte Avrupa Birliği bütçe disiplini çerçevesinde, üye olacak ülkelerin tarım ve hayvancılık potansiyelini göz önünde bulundurarak, her yeni üyenin kabulünden önce bu alandaki harcamalarını kısma yoluna gitmektedir. Böyle bir uygulama Türkiye’nin tam üyeliği öncesinde de ortaya çıkabilecektir. Zira Avrupa Birliği son yıllarda tarım ve hayvancılık da dahil olmak üzere, bütün alanlarda, mali destek sağlamaktan çok düzenleyici bir rol alma yoluna gitmektedir (51).

İktisadi bir ünite olan işletmeler, belirli amaçlar doğrultusunda ekonomik faaliyetlere katılırlar. Bu amaçları; kar sağlama, satış geliri sağlama, sosyal sorumluluk ve varlığını sürdürme ve büyüme şeklinde tanımlayabiliriz. İşletme, varlığını tehdit eden sayısız tehlikelerle dolu bir piyasa ortamında mücadele eder, ancak önemli olan bu ortamın her zaman büyük değişimler gösteren koşullarına ayak uydurmak ve üretimde devamlılığı sağlayabilmektir (52).

Araştırmada incelenen işletmelere, içinde buldukları mevcut koşullar itibariyle üretime devam edip etmeyecekleri ile ilgili bir soru yöneltmiştir.

Üreticilerin bu soruya verdikleri cevap ile işletmelerin yapısal düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı gözlenmiştir ($P>0.05$). Yani üretime devamlılık kararında işletmelerin yapısal özelliklerinin pek etkili olmadığı anlaşılmaktadır. İşletmelerin yaklaşık %67'sinin üretime devam etmeyeceği yönünde beyanları olmuştur. Yapısal özellikleri itibariyle işletme düzeyleri incelendiğinde ise, devam etme ve etmeme kararının her üç düzey grubunda da aynı oranlarda seyrettiğini ortaya koymaktadır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla, işletmelerin aldığı bu kararda sektörün içinde bulunduğu ekonomik konjonktürün etkisi büyüktür. Diğer bir deyişle sektör önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunların temeline ileride değinilecektir.

İşletmelerin tüketici ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmet üretme yolundaki çalışmalarını bazı soruları da beraberinde getirmektedir. Bu sorular; neyi, nasıl, ne miktarda ve hangi maliyetle üreteceğidir. İşletmeci birinci veya üçüncü soruya cevap ararken tüketici istek ve ihtiyaçlarını, bunların miktarını ve değişme eğilimlerini belirlemeye çalışacaktır. Başta fiyat olmak üzere çeşitli faktörlerin etkili olduğu bu soruların cevapları ciddi araştırmaları ve tahminler yapmayı gerektirir. İkinci soru, bir teknoloji veya üretim metodu seçimi sorunu olup, dördüncü soru da, hem teknoloji ile hem de diğer iki soruyla yakından ilişkilidir (52).

Bununla birlikte işletmenin içinde faaliyette bulunduğu ülkenin ekonomi politik şartları işletmede alınan çeşitli kararlar üzerinde etkili olur. Zira burada asıl önemli nokta devlet politikasında istikrarın (sürekliliğin) sağlanmasıdır. İşletmeler devletin koyduğu kurallara uymak zorundadır. Bu kuralların sık sık değişmesi; işletmeleri kuruluş yeri, ölçek büyüklüğü, teknoloji ve ürün programı seçimi gibi teknik; kredi ve finansman, teşvik ve sübvansiyonlar, vergi politikası gibi ekonomik konularda sürekli sıkıntıya sokar. O ülkenin milli gelir düzeyi, enflasyonu, para ve sermaye politikaları gibi makro seviyedeki sorunları da işletmelerde ileriye dönük planları da alt üst eder. İstikrarın ve dolayısıyla planın olmadığı yerde, işletmecilik rasyonel bir iş olmaktan çıkar (53).

İşletmelerin üretime devamlılık kararlarının Avrupa Birliği mevzuatına yönelik tutumlarında etkili olduğunu göstermektedir ($P<0.01$). Yaşadığı koşullar ne olursa olsun üretime devam edeceğini söyleyen işletmelerin yaklaşık %78'i mevzuata da kendini hazır olarak görmektedir. Aksine üretime devam etmeyeceğini belirten işletmelerin %56'sı da hazır olmadıkları yönünde bir beyan bildirmişlerdir.

Ortaya çıkan bu durumda, üretime devam kararında olan işletmelerin, Avrupa Birliği üyeliğinin kendilerine bazı açılardan avantaj sağlayabileceği umudunda oldukları ihtimalini gündeme getirmektedir.

Gerçekten de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği, ülke tarım ve hayvancılık sektörü açısından çok önemli gelişmelere neden olacaktır. Her şeyden önce Türk tarım ve hayvancılık sektörü OTP'ye uyum ile daha koruyucu ve destekleyici bir fiyat ve pazar politikasına kavuşacaktır. Türkiye ve AB'deki ürün fiyatları birbirine eşitlenecektir. Türk tarım ve hayvancılık sektöründeki üretim deseni önemli ölçüde değişecektir. Ürünlerin kalite standartları yükselecektir. Uyum sonrasında tüketiciler özellikle daha fazla hayvansal ürünü daha az para ödeyerek tüketebileceklerdir. Daha sağlıklı ve kaliteli ürünlere yönelme sonucu beslenme düzeyi ve kalitesi de artacaktır. Türk tarım ve hayvancılık sektöründe köklü bir reform ile işletmelerin yapısının iyileştirilmesi, teknoloji kullanımı ve verimlilik düzeyinin artırılması sağlanırsa uzun dönemde belirli bir rekabet gücüne ulaşılacaktır (54).

4.2. İşletmelerde Karşılaşılan Sorunların Değerlendirilmesi

Afyonkarahisar İli Merkez İlçe yumurta tavukçuluğu işletmelerindeki yapısal özelliklerin ve bununla bağlantılı bazı etkenlerin incelendiği bu çalışmada, işletmelerin karşılaştığı işletme içi ve dışı önemli problemler de gözlenmiştir. Genel olarak bakıldığında, bu sorunların başında işletme içi üretim faktörü sorunları; sonrasında ise işletmelerin tek başlarına etkili olamadığı ve tamamıyla dış çevreyle ilgili ekonomik konjonktür sorunları gelmektedir.

Ankete katılan işletmelerdeki en önemli sorun girdi maliyetleri olarak göze çarpmaktadır. İşletme içi toplam maliyetlerde başlıca kalem olan yem girdisi, üreticileri farklı alternatiflere yöneltmiştir. Yapılan çalışmada üreticilerin yaklaşık %76'sı yemi kendi bünyesinde imal etmektedir. Her ne kadar bu üreticiler, yemi fabrikadan satın alanlara göre, kendilerine bir avantaj sağlamış olsalar bile, bu sefer de kullandıkları hammadde maliyetleri ile karşı karşıya gelmektedirler.

Ticari yumurta tavukçuluğunda işletme içi maliyetlerde yemin yaklaşık olarak %50 ile 80 arası bir orana tekabül ettiği değişik çalışmalarda dile

getirilmiştir (55,56,57,58,59). Bununla birlikte yemin de %55'ini mısır oluşturmaktadır (13). Ülkemizde yem girdisi üretiminin yetersiz kalması nedeniyle önemli miktarlarda hammadde dış piyasalardan temin edilmektedir. Yurtdışından satın alınan mısır, soya, buğday ve diğer yem hammaddelerine uygulanan fonlar ve diğer vergiler, yemin işletmeye olan maliyetini artırmaktadır. Örneğin mısırın dış piyasalardaki satış fiyatı 100-110 \$/ton iken, ülkemizde 230 \$/tondur. Bu nedenledir ki, yumurta üretim maliyetleri bazı yıllarda dünya piyasa fiyatlarının üzerinde seyretmektedir (7).

Avrupa Birliği bu konuya, Ortak Tarım Politikası (OTP) çerçevesinde çok farklı bir boyut kazandırmıştır. Yem hammaddeleri içinde önemli bir yer tutan hububatların fiyatını dünya fiyatları seviyesine çekebilmek için, sektörü üretim aşamasında destekleme yoluna gitmiştir. Bu amaçla yem hammaddeleri üretimi teşvik edilmiş ve sübvansiyonlar tavukçuluk sektöründe kullanılan girdiler üzerinde yoğunlaştırılarak özellikle yem hammaddesi maliyetinin düşürülmesi sağlanmıştır (60).

Bu çerçevede Türkiye'ye Avrupa Birliği karşısında rekabet gücü kazandırmak amacıyla yapılacak destekler, öncelikle üretim aşamasında ve maliyetlerin düşürülmesine yönelik olmalıdır. Bunun için de yem bitkileri üretiminin özendirilmesi gerekmektedir.

İşletmelerde karşılaşılan ikinci önemli sorun olarak, yumurta fiyatlarında cereyan eden istikrarsızlık gösterilmiştir. Üreticiler ürettikleri ürünü, maliyetleri ölçüsünde arzuladıkları kar marjını sağlayacak bir fiyattan satamadıklarından şikayetçidir.

Bir ürünün piyasa fiyatı arz ve talep tarafından belirlenmektedir. Ürünün talep şekline göre farklı satış miktarlarında farklı fiyatlar oluşabileceği gibi, satış fiyatı satış miktarından bağımsız sabit bir büyüklük olarak da ortaya çıkabilir (53). Hayvansal ürünler talebini her ne kadar malın fiyatı, ihtiyaçlar arasındaki yeri, diğer malların fiyatları gibi faktörler etkilese de, bunlardan en önemlisinin tüketicinin gelir düzeyi olduğu söylenebilir (61,62). Yapılan bir araştırmaya göre Türkiye'de yumurtaya olan talebin gelir esnekliği 1,05 olarak bulunmuştur. Yani gelirdeki bir birimlik artış yumurta talebini de aynı oranda artırmaktadır. Gelir dışında yumurta talebini nüfus artış hızı ve nüfusun büyüklüğü, şehirde yaşayan nüfusun miktarı ve

şehirleşme oranı, ürün çeşitliliğindeki artışlar, bayram ve okul tatilleri gibi geleneksel dönemlere bağlı değişimler de etkileyebilmektedir (63). Arza etki eden faktörler arasında ise; malın fiyatı, diğer malların fiyatları, üretim teknolojisindeki değişimler ve üretim faktörlerinin fiyatları sayılabilir (64).

Ticari yumurta üretiminde arz-talep dengesizlikleri nedeniyle yumurta fiyatlarında yaşanan istikrarsızlık, üreticileri çoğu kez maliyetin altında ürün satmak zorunda bırakmakta ve bu durum yumurta üretiminde en önemli darboğazı oluşturmaktadır (65). Uzun bir süredir ülkemizde yaşanan yüksek enflasyon, döviz fiyatlarındaki olumsuz gelişmeler ve ekonomik krizler; yumurta fiyatlarını da doğrudan etkileyen diğer etkenler olmaktadır. Zira yemde kullanılan mısır ve soya gibi ana hammaddelerin yanı sıra, damızlık materyal ve ilaç-aşı gibi işletme girdilerinde yurtdışına olan bağımlılık durumunu korumaktadır. Tüm bu olumsuzluklar ürün fiyatlarını önemli ölçüde hareketlendirmektedir. Bunun sonucunda fiyatlar ile üretim miktarındaki artışlar ve azalışlar hem üreticileri, hem de tüketicileri etkilemektedir (65).

Araştırmaya dahil edilen işletmeler, yumurta fiyatının istikrarsızlığından yakındıkları kadar, ürünlerini yeterince dış piyasaya ulaştıramadıklarını da dile getirmektedir. Yani üretici ülke içinde yaşadığı pazarlama sorunlarını dış ticaretle aşmayı planlamaktadır.

Türkiye’de ilk yumurta ihracatı 1981 yılında başlamış ve 62 milyon civarında bir ihracat gerçekleştirilmiştir. Ancak yıllar itibariyle yumurta ihracatında dalgalanmalar mevcuttur. Bunun en önemli nedeni, dış pazarlama organizasyonlarındaki eksiklikler, ulaşım sorunu, dünya piyasalarında yumurta satış fiyatı ve üretim maliyeti ilişkileridir (7).

Türkiye’nin dünya yumurta ihracatındaki payı da %0,1 ile %0,5 arasında değişmektedir. 1990 öncesinde Ortadoğu ülkelerine yapılan ihracat bu tarihten sonra yerini Orta Asya ve Doğu Avrupa ülkelerine, KKTC ve İran’a bırakmıştır. Ancak yumurta ihracatı 1998 yılında yaklaşık 34 milyon dolar ile en yüksek değerine ulaşmış, daha sonraki yıllarda giderek azalmıştır. Örneğin 2003 yılında bu rakam 6,7 milyon dolara gerilemiştir (13).

Türkiye’de uygulanmakta olan dış satım desteği piliç etinde ton başına net 56\$, 1000 adet yumurtada net 2,8\$’dır. Oldukça az olan bu ihracat desteğiyle, ne

ihracatın özendirilebileceğini, ne de sektörün sorununa katkı sağlayacağını söylemek güçtür. Bu nedenle bu destekler, diğer ülkelerle rekabet edebilecek düzeye getirilmeli, iade ödemesi toplamına konulan sınırlar kaldırılmalıdır (65).

Diğer taraftan yumurta işleme teknolojisi henüz ülkemizde yaygınlaştırılmadığı için, yumurta kabuklu olarak ihraç edilmektedir. Yumurta tozu ve pastörize yumurta gibi yumurta ürünlerinin üretimi iç ve dış pazarlamada önemli avantajlar sağlayacaktır. Bu sayede ömrü ve dayanıklılığı artırılan yumurtanın stokta kalma ve nakliyesi kolaylaşacağı için pazarlama imkanları da genişleyecektir (65).

Artan girdi maliyetleri, arz-talep dengesizlikleri ile oluşan fiyat istikrarsızlıkları, yeterli ihracat olanaklarına da sahip olamayan üreticiler sektörde ciddi bir planlamaya ihtiyaç olduğu görüşündedirler. Özellikle üretimde ölçek büyüklüğüne dikkat çeken işletmeler, sektörde yoğun bir biçimde faaliyette bulunan küçük ölçekli işletmelerin arz fazlalığına neden olduklarını ve sektörün yaşadığı ekonomik sıkıntıları derinleştirdiklerini dile getirmektedirler. Buna ilaveten dönemsel olarak yaşanan ekonomik krizlerle birlikte zarar gören bu gruptaki işletmelerin üretimden çekilmeleri sonucunda bu sefer de arz sıkıntısının olduğu aktarılmaktadır. Yani sektör çalışanları bir üretim planlaması yapılmasının artık kaçınılmazlığını savunmaktadır.

Üretim planlamasının amacı, üretim için gerekli olan işgücü, makine, hammadde gibi kaynakların doğru zamanda, doğru yerde ve yeterli miktarda olmasını sağlayarak kaynak kayıplarını en aza indirmek, dolayısıyla üretimde en yüksek verimliliği sağlamaktır. Üretimde en yüksek verimlilik ise istenilen miktarda ürünü, istenilen zamanda ve kalitede, en iyi ve en ucuz yöntemlerle üretmekle sağlanır (66). Bu itibarla, dinamik bir yapıya sahip olan yumurta tavukçuluğu sektöründe yapılacak gerçekçi bir planlama, sayıları devamlı artan irili ufaklı bir çok işletmenin de azalmasını sağlayacaktır. Bunun sonucunda mevcut işletmeler karlı ve verimli bir ortamda daha istikrarlı bir üretim ve satış potansiyeline kavuşmuş olacaklardır.

Yumurta ve yem hammaddelerine uygulanan KDV oranları işletmelerde maliyet unsurları arasında gösterilmektedir. Halen uygulanmakta olan %8'lik oranın %1'ler düzeyine çekilmesi arzulanmaktadır.

Bu ürünlerdeki KDV'nin indirilmesi halinde kayıt dışı üretimin kayıt altına alınması sonucu devletin vergi gelirlerinde düşüş değil artış, ürün satış bedellerinde %7-10'luk bir düşme sağlanacağı, bunun da tüketimi artıracığı yönünde bir öngörü yapılmaktadır (13).

Araştırma kapsamına alınan işletmeler, yeterli ve ucuz maliyetli kredi ve finansman ile desteklenmemiş olmaları dolayısıyla ciddi anlamda üretim ve pazarlama sorunları ile karşı karşıya gelmektedir. İşletmelerin yaklaşık %80'i özsermaye ile faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu konuda üreticiler en fazla kredi faiz oranlarının yüksek oluşundan ve kredi temininde yaşanan uzun bürokratik işlemlerden yakınmaktadırlar. En son 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte bir ara yüzde 120'lere çıkan faiz oranları, kredi maliyetini artırmış, az da olsa kredi kullanma isteği olan üreticileri bu isteğinden vazgeçirmiştir. Bu durum hem mevcut olan işletme ölçeklerinin büyümesini engellemekte, hem de asıl işi hayvancılık olmayıp bu alana ilgi duyan diğer müteşebbislerin de yatırım yapmalarını engellemektedir (47).

Sektöre yönelik teşviklerin ise son yıllarda yeterli olduğunu söylemek imkansızdır. Ancak 1986-1995 arasında uygulanan Kaynak Kullanım Destekleme Fonu (KKDF)'nin sektörde önemli bir atılımı gerçekleştirdiği göz ardı edilemez. Bu proje ile Afyonkarahisar İli'nde değişik hayvansal üretim dallarında yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu yatırımlarda toplam 1.069 işletme kurulmuş, bunlardan 551'i sığır besi, 433'ü yumurta tavukçuluğu ve 85'i de diğer hayvancılık faaliyeti ile uğraşan işletmelerden oluşmaktadır (67).

Hayvancılıkta kalkınma, var olan potansiyele rağmen kredi ve finansmandan yoksun olarak düşünülemez. O nedenle sektörün gereksinim duyduğu kısa, orta ve uzun vadeli her çeşit kredinin sağlanması gerekmektedir (68).

Kredi ve finansman sıkıntısı yanında, ilde yumurta tavukçuluğu yapan işletmelerin bir diğer önemli sorunu da örgütlenmedir. Yapılan anket çalışmaları sırasında işletmelerin büyük bir kısmının bir kooperatife üye olmadıkları tespit edilmiştir. Örgütlenme düzeyinin yetersizliği, özellikle pazarlama aşamasında kendini göstermektedir. Bu durum, üreticilerin oligopson (alıcı sayısının sınırlı, satıcı sayısının fazla olduğu bir piyasa türü) bir piyasada oluşan alım fiyatını kabullenmelerine neden olurken, pazarlık güçlerini de zayıflatmaktadır.

Başmakçı İlçesi'nde bulunan tavukçuluk kooperatifi, daha ziyade kendisine yakın civardaki üreticilere hizmet sunmaktadır. Ancak kooperatifin haftalık belirlediği yumurta fiyatları hem il, hem de ülke genelinde referans olarak değerlendirilmektedir (8).

Yapılan bir araştırmaya göre, Başmakçı yumurta kooperatifi de kendisine üye işletmelere yeterli ve etkin bir örgüt çatısı sağlayamamaktadır (5). Kooperatif yöneticilerinin aynı zamanda üretici olmaları, kooperatifin yeterince desteklenmemesi, üyelerin sayısının azlığı ve buna bağlı olarak ucuz girdi temininde yetersizlik, ekonomik gücünün zayıf olması gibi sorunlar kooperatifin başarısını engellemektedir.

Diğer taraftan, üye olan işletmelerin ürettikleri yumurtaların tamamını kooperatife teslim etmemeleri de kooperatifin gelişimini engellemektedir.

Ayrıca kooperatifin tedarik ve pazarlamada gelişmesi ve etkinliğinin artması, diğer kurulması düşünülen kooperatiflere de örnek teşkil edecektir. Ancak bunların gerçekleşebilmesi için de kooperatifin başta eğitim olmak üzere yönetim, teknik ve mali yardımlara ihtiyacı vardır.

Hayvancılık sektöründe kooperatifleşme yoluyla örgütlenmede üreticilerin kendi kendilerine yardım etmek suretiyle ekonomik olanaksızlıklarını gidermek, emeğinin, alın terinin karşılığını almak amacı yatmaktadır. Bu amacın gerçekleşmesinde kooperatifçilik kadar, kurulacak ve uygulanacak model büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, ilde ve bölgede hayvancılık sektöründe üretim alt sektörleri itibariyle ihtisaslaşmış kooperatiflere yönelmek en bilimsel ve akılcı yol olacaktır (69).

Araştırma kapsamındaki işletmeler buraya kadar belirtilen sorunlarına ilaveten; tüketime yönelik daha fazla reklam faaliyetlerinin yapılmasını ve bölgede özellikle üniversite öncülüğünde daha kapsamlı bir laboratuvar hizmeti verilmesini arzulamaktadırlar.

Türkiye'de kanatlı eti ve yumurta, hayvansal protein açığının kapatılması için başta gelen alternatif ürün olmasına rağmen, tüketimi artıracak tanıtım ve promosyon faaliyetleri yeterince yapılamamaktadır. Bunun sonucunda bu ürünlerdeki tüketimimiz AB ülkelerinin tüketim miktarlarının çok altında, hatta yarısı kadardır (65).

Tüketimi artırmada reklam ve promosyonun etkisinden yararlanmak için bir kampanya düzenlenmesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın önderliğinde koordinasyonun sağlanarak üretici firmaların katılımının temin edilmesi mümkün ve yeterli görülmektedir (15).

Sağlık sorunu kanatlı sektörünün bir diğer önemli sorunudur. Yurdumuzda halen yaygın olarak görülen bazı viral, bakteriyel, paraziter ve metabolizma hastalıklarından kaynaklanan ölüm ve canlı ağırlık kaybı kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde büyük ekonomik kayıplara ve üretimde maliyetin yükselmesine neden olmakta, ayrıca zoonotik özelliğe sahip hastalık etkenleri tüketici sağlığı yönünden potansiyel risk oluşturmaktadır. Zira 2005 yılı sonlarına doğru ülkemizde ortaya çıkan "kuş gribi" hastalığı kanatlı sektörünü önemli bir darboğaza sokmuştur. Geçici olarak azalan talep nedeniyle, bir çok işletme zarara uğramıştır. Kanatlı hayvan hastalıklarından korunmada öncelikle "profilaksiye" önem verilmelidir. Kanatlı hayvan hastalıklarının ülke çapındaki gerçek boyutlarını ortaya koymak için mevcut teşhis laboratuvarlarının teknolojik gelişmelere paralel olarak donanımı yeterli ölçülere getirilememiştir (65).

Bu itibarla üniversitelerimizin sektör üreticilerine kapsamlı bir laboratuvar hizmeti sunmaları daha elzem olmaktadır. Örneğin, araştırma bölgesindeki üreticiler yakınında aldığı bu hizmet sayesinde daha hızlı bir bilgi ve etkili bir tedavi yöntemine kavuşmuş olacaktırlar.

5. SONUÇ

Afyonkarahisar İli Merkez İlçe ve bağı köylerinde, ticari yumurta tavukçuluğu üzerine faaliyette bulunan işletmelerin yapısal özelliklerinin belirlenmesi, bu özelliklerine göre yapısal düzeylerinin ortaya konulması, ortaya çıkan işletme düzeylerinin bazı etkenlerle ilişkilendirilmesi ve işletmelerde karşılaşılan temel sorunların mevcut ekonomik konjonktür de düşünülerek değerlendirilmesiyle önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Öncelikle işletmelerin kurulu kapasitelerinin bazı araştırmalardaki değerlerden daha olumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak 2001 yılında yaşanan krizin de etkili olmasıyla işletme kapasite kullanım oranlarının istenilen düzeylerde olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmada incelenen işletmelerin büyük bir bölümünün 1986-1995 yıllarında kurulmuş olmasının, aynı yıllarda uygulanan KKDF projesinin önemli bir işlevi yerine getirdiğinin kanıtı olarak değerlendirilebilir.

İşletmelerde teknik ve ekonomik bir başarının göstergesi olarak da belirlenen yapısal özelliklere göre gerçekleştirilen analizlerde işletmelerin önemli bir kısmının orta ve yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Bunun neticesi olarak, iktisadilik prensibinin de mevcut işletmelerde yaygınlaşabileceği yönünde bir umut belirmiştir. Çünkü işletmelerin yapısal düzeyleri ile üreticilerin eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Yani hem yapısal düzeyi, hem de eğitim durumu yüksek olan işletmelerin, daha rasyonel bir işletmecilik anlayışına sahip olacağının bir işareti olarak gösterilebilir.

Üretici yaşının, işletmelerin yapısal düzeylerinin oluşumunda bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak mevcut işletmelerin yarısı ve orta ve yüksek düzeydeki işletmelerin büyük bir bölümünde, üretici yaşının 50 ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

Orta ve yüksek yapısal düzey grubunda bulunan işletmelerin çok büyük bir bölümünün Avrupa Birliği'nin kendi sektörlerini ilgilendiren mevzuatına hazır olduklarını belirtmeleri, mevzuatı inceledikten sonra karar verebileceğini söyleyen üreticilerin de orta ve yüksek düzeyde oldukları düşünülürse, bölgedeki işletmelerin

uyum sürecine adaptasyonlarının çok da zor olmayacağı görüşünü akla getirmektedir.

İşletmelerin üretimdeki devamlılık kararlarında, mevcut yapısal özelliklerine göre ortaya çıkan düzeylerinin bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Yani işletmeler sahip oldukları yapısal özelliklerinden ziyade, içerisinde buldukları ekonomik konjonktürün de etkisiyle ortaya çıkan sorunları sonucunda bu kararlarını belirlemişlerdir.

Bununla birlikte işletmelerin üretimde devamlılık kararlarında, Avrupa Birliği faktörünün önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Üretime devam edeceğini belirten işletmeler, Birlik mevzuatına da hazır olduklarını beyan etmişlerdir. Bu durum bölge üreticilerinin, AB ile yeni bir süreci yakalayabileceklerinin bir beklentisi içerisinde olmaları şeklinde yorumlanabilir.

İşletmelerin karşılaştıkları sorunların, bu sektörle ilgili ülke genelinde yaşanan makro düzeydeki sorunlarla paralellik arz ettiği ortadadır. Yani bölge üreticisinin yakındığı; üretim faktörlerinin yüksek maliyetleri, arz-talep dengesizliği sonucunda ortaya çıkan fiyat istikrarsızlıkları, ihracat imkanlarının yeterli ölçülerde olmaması ve bu konuda destek görmemeleri, üretimde arzulanan bir planlamanın bir türlü gerçekleşmemesi, gerek yumurta gerekse yem hammaddeleri üzerinden alınan KDV'nin yüksekliği, teşvik ve kredi olanaklarından yararlanamayan işletmelerin gerek kuruluş, gerekse faaliyet döneminde önemli finansman sıkıntılarıyla karşılaşmaları ve üretim ve pazarlama sorunlarına çözüm getireceğine inandıkları kooperatifleşme çabalarının bir sonuç vermemesi gibi konular aslında Türkiye'deki yumurta tavukçuluğu sektörünün genel sorunlarıdır.

Avrupa Birliği'ne tam üye olmayı hedefleyen Türkiye, sektörün mevcut sorunlarını OTP çerçevesinde çözüme kavuşturarak, hem üreticiyi desteklemeli, hem de ülke insanının kendi ulusal kaynaklarıyla yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamalıdır. Aksi halde sektör bugünkü durumdayken gerçekleşecek bir üyelik sonucu, ülke rekabet şansını yitireceğinden net ithalatçı bir konuma gelecektir. Bu ve bunun gibi sektörlerde Türkiye, AB kökenli ürünlerin istilasına uğrayan açık bir pazar haline dönüşecektir.

Sonuç olarak, yapılan bu araştırmada işletmelerin mevcut yapısal özellikleri dikkate alındığında, eğer ülkede istikrarlı bir ekonomi politika yönetimi

uygulanabilse, sektör üretim aşamasında iken amacına ulaşan bir desteklemeyle karşılaşabilse gerçekten Türkiye bu alanda hem AB, hem de dünyada daha rekabetçi ve söz sahibi bir konuma gelecektir. Çünkü sektörde girişimci bir anlayış ve ileriye umutla bakan bir potansiyel bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

1. ÖZTÜRK, Y., (1997). Türkiye'nin Beslenme Sorunlarına Çözüm Önerileri ve Bu Çözüm Önerilerinin Yaşama Geçirilmesi In, Ünser E., Öztürk M., Beslenme Sorunları ve Yasal Durum, Bildiri Özet Kitabı, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Isparta
2. AKBAY, R., YALÇIN S., CEYLAN, N., OLHAN, E.(2000). Türkiye Tavukçuluğunda Gelişmeler ve Hedefler. Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi-2000, Ankara. C:2, S:795.
3. FAO, (1999). Food and Agriculture Organization of the United Nations. Erişim: [<http://www.fao.org>] Erişim tarihi: 11.03.2004
4. TVHB, (2001). Türk Veteriner Hekimler Birliği. Cilt: 2, Sayı: 1. Ankara. Erişim: [www.tvhb.org.tr/Dergi/ Cilt2 Sayi1/gidagunu.htm](http://www.tvhb.org.tr/Dergi/Cilt2_Sayi1/gidagunu.htm) Erişim tarihi: 14.03.2005
5. SARIÖZKAN, S., (2005). Afyon İli Yumurta Tavukçuluğu İşletmelerinde Karlılık ve Verimlilik Analizleri, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
6. ARAL, S. (1986). Türkiye'de Tavukçuluğun Ekonomik Gelişimi ve Finansman Sorunları. Türkiye VI. Tavukçuluk Kongresi. Ankara.
7. BAYANER, A. (1999). Çorum İlinde Yumurta Tavukçuluğunun Ekonomik Analizi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Yayın No: 23. Ankara.
8. ÇİÇEK, H. (2005). Afyon'da Hayvancılık Potansiyeli ve Sektörün Ekonomiye Katkısı. Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi. S: 147: 29-36. Ankara.
9. TÜRKOĞLU, M., ARDA, M., YETİŞİR, R., SARICA, M., ERSAYIN, C. (1997). Tavukçuluk Bilimi. Yetiştirme ve Hastalıklar. Otak-Form Ofset. Samsun.
10. ASLAN, A., KEÇECİ, H., BÜYÜKBEBECİ, İ., BOĞA, A. G. (1995). Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsünde Yumurtacı Hibrit Ebeveyn Soylarında İslah Çalışmaları ve Sonuçları. YUTAV Uluslar arası Tavukçuluk Fuarı ve Konferansı, İstanbul.
11. AKBAY, R., ÜLKER, M., ELİBOL, O. 1995. Tavukçuluk Üretim Projeksiyonları ve Üretim Hedefleri. Türkiye Ziraat Mühendisliği IV. Teknik Kongresi, T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayınları, No:26, Ankara. S: 771-787.

12. ANONİM (1998/c). Tavukçuluk Sektör Raporu, BESD-BİR Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçılar Birliği Yayın No:2, Ankara.
13. ANONİM (2003) Kanatlı Bilgileri Yıllığı. Besd-Bir Yayınları-4.
14. FAO, (2004c). Agricultural Data. Agricultural Production. Livestock Processed. Erişim: <http://faostat.fao.org/> Erişim tarihi: 12.06.2004.
15. ANONİM (2004). Kanatlı Bilgileri Yıllığı. Besd-Bir Yayınları-5.
16. BOSTAN, M. (1980). İstanbul İli Tavukçuluk İşletmeciliğinin Ekonomik Yapısı ve Temel Yönetim Sorunları. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi. Doktora Tezi. İstanbul.
17. Kanatli.net, (2004). Yıllık Tüketim Miktarları. Yumurta.Erişim: [<http://www.kanatli.net/asp/tuketimler.htm>]. Erişim tarihi: 18.11.2004.
18. İGEME. (2005). İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. Erişim: [<http://www.igeme.org.tr>]. Erişim tarihi: 20.02.2005.
19. SENCER, E. (1983). Beslenme ve Diyet. İstanbul Tıp Fakültesi Vakfı, 1. Baskı, İstanbul.
20. FAO, (2004a). Food and Agriculture Organization of the United Nations. Agriculture Department, Animal Production and Health Division. ProductsEggs. Erişim: [<http://www.fao.org/ag/againfo/subjects/en/eggs.html>] Erişim tarihi: 07.06.2004
21. ORJI, B. I., C, IGBODI., OYEKE, P. J. (1981). The Effect of Pre-Incubation Storage Embryonic Growth of Rate Mortality, Hatchability and Total Incubation Period of Fowl Egg. *Nig. J. Agri. Sci.*, Vol 3(1); 99-103.
22. HASİPEK, S., AKTAŞ, N. (1991). Ülkemizde Tavuk Eti ve Yumurtanın Beslenmemizdeki Yeri ve Önemi. Uluslar arası Tavukçuluk Kongresi, İstanbul.
23. FAO. (2004b). Amino-Acid Content of Foods and Biological Data on Proteins. Erişim: [<http://www.fao.org>] Erişim tarihi: 11.10.2004.
24. DİE (2002). 2000 Genel Nüfus Sayımı (Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-AFYON).
25. DPT (1996). Afyon İli Raporu.
26. STB (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı), Afyon İl Müdürlüğü (2003). 2002 Yılı Afyon İli Ekonomik ve Ticaret Durum Hakkında Rapor.
27. ANONİM (2000): Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması, Ankara

28. ANONİM, DPT (Mayıs 2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması
29. TKB (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı), Afyon İl Müdürlüğü (2001). 2000 Yılı Brifing Raporu.
30. TKB (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı), (2002). Afyon Tarım Master Planı.
31. TKB (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı), (2004). Afyon Tarım Master Planı.
32. BÜLBÜL, M., BEŞPARMAK, F. (2002). Türkiye ve AB Ülkelerinin Tarımsal Yapılarının Karşılaştırılması. Türk-Koop Ekin Derg., S: 21(11-15), Ankara.
33. ARAL, S., GÜNLÜ, A. (1997). Afyon İlinin Ekonomik Gelişmesinde Hayvancılık Sektörünün Önemi. İktisadi Araştırmalar Vakfı. Seminer. S: 63-101, Afyon.
34. TKB (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı), Afyon İl Müdürlüğü (2003). 2002 Yılı Brifing Raporu.
35. DİE (1991). Genel Tarım Sayımı.
36. ANONİM (2004): Afyonkarahisar ticaret ve Sanayi Odası, Afyonkarahisar
37. ÖZDAMAR, K. (2001). SPSS ile Biyoistatistik. 5. Baskı. Kaan Kitabevi. Eskişehir.
38. Microsoft Excel 2000. (2000). Microsoft Corporation.
39. SPSS Inc.(1999). SPSS For Windows 10.0.
40. TÜRKYILMAZ, M.K., BARDAKÇIOĞLU, H.E., NAZLIGÜL, A., 2003. Aydın İli Süt Sığırcılık İşletmelerinde Yeniliklerin Benimsenmesine Etkili Sosyo-Ekonomik Faktörler. Turkish Journal of Veterinary & Animal Science, 27: 1269-1275.
41. BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., (2002). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Pegem A Yayıncılık. 1. Baskı. Ankara.
42. SAKARYA, E., CEVGER, Y. (2001). Sakarya İlinde Besi Sığırcılığı İle Et ve Süt Sanayini Geliştirme Olanakları. Türkiye 2001 Tarım ve Hayvancılık Kongresi. Adapazarı Ticaret Borsası. Zembil Basımevi. Ankara.
43. TÜRKOĞLU, M., (1995). Türk Tavukçuluğunun Durumu, YUTAV 95 Uluslar arası Tavukçuluk Kongresi ve Fuarı, Bilimsel Tavukçuluk Derneği, İstanbul, s.14-21.
44. ANONİM, (1999). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Kayıtları(Yayımlanmamış), Ankara.

45. NESHEİM, N, C., AUSTİC, R, E., LORD, L, E. (1979). Poultry Production. 12th Ed. Lea and Febiger, Philadelphia.
46. EFİL, H., SARICA, M., ÖZ, H. (1993). Çorum Yöresi Tavukçuluk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri, Ekonomik Durumları, Sorunları ve Çözüm Yollarının Araştırılması. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü. Yayın No: 7. Samsun.
47. ÇİÇEK, H., SAKARYA, E. (2003). Afyon İli Sığır Besi İşletmelerinde Karlılık ve Verimlilik Analizleri. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi. 43(2): 1-13.
48. KURTASLAN, T. (1997). Çorum İlinde Yumurta Tavukçuluğu İşletmelerinin Ekonomik Yapısı ve Üretim Faktörlerinin Ekonometrik Analizi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Tokat.
49. YALÇIN, H. (1999). Konya İlinde Yumurta Üretimi Yapan Ticari Yumurtacı İşletmelerin Ekonomik Analizi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Konya.
50. OJO, S, O. (2003). Productivity and Technical Efficiency of Poultry Egg Production in Nigeria. International Journal of Poultry Science. 2 (6). 459-464.
51. BAYRAÇ, N., YENİLMEZ, F., (2000). Erişim: <http://www.hereuare.com/getArchived.php?q=&rtq=0&d=9839701589>. Erişim tarihi: 08.06.2005.
52. MUCUK, İ., 1998. Modern İşletmecilik. Türkmen Kitabevi. 8. Baskı. İstanbul.
53. MÜFTÜOĞLU, M.T. (1999). İşletme İktisadı. Turhan Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
54. ÇAKMAK, H.E., KASNAKOĞLU, H., 2001. Tarım Sektöründe Türkiye ve AB Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Analizi. TEAE Yayınları, Ankara.
55. AKINCI, Y, M.(1973). Konya İli ve Konya Harası Tavukçuluğu. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları: 292, Ankara.
56. FAROOQ, M., MIAN, M, A., ZAHOR-UL-HAQ., DURRANI, F, R., SYED, M.(2002). Standardizing Limits For Cost of Production in Commercial Egg Operation. *International Journal of Poultry Science*, 1(6). 179-184.
57. HORNE, VAN, P, L, M., BONDT, N.(2003). Impact of EU Council Directive 99/74/EC' Welfare of Laying Hens' On The Competitiveness of The EU Egg

Industry.Erişim:http://www.lei.wageningenur.nl/publicaties/PDF/2003/2_xxx/2_03_04.pdfErişim tarihi: 15.09.2005.

- 58.** OLAGUNJU, F, L.(2002). Cost of Returns on Egg Production in South Western Nigeria: Case Study. *Journal of Financial Management and Analysis*. Vol. **15**(1). 51-54.
- 59.** TUĞLUK, E.(2002). Nevşehir İli Kozaklı İlçesindeki Yumurta Tavukçuluğu Kümeslerinin Ekonomik Analizleri. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Dönem Projesi. Ankara.
- 60.** ANONİM(2001). VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K.R., Hayvancılık. Ankara.
- 61.** ALTAN, Ö., YALÇIN, S., KOÇAK, Ç.(1993). Toplumun Değişik Kesimlerinde Yumurta Tüketim Alışkanlığı ve Tüketimi Etkileyen Etmenler. Uluslar arası Tavukçuluk Kongresi. İstanbul.
- 62.** ARAL, S., CANKÜYER, E.(1981a). Ülkemiz Et Üretiminde Yapısal Durum ve Üretici Sorunları. *Lalahan Zootekni Araştırma Enstitüsü Dergisi*. Cilt: 21, Sayı: 1-2, Sayfa: 46-59. Ankara.
- 63.** ANONİM(1998). Tavukçuluk Sektör Raporu. Besd-Bir Yayınlar No: 2. Ankara.
- 64.** PARASIZ, M.İ.(2000). İktisadın ABC'si. Ezgi Kitabevi. Bursa.
- 65.** ANONİM(2001). VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K.R., Gıda Sanayii(Kanatlı Etleri ve Yumurta Ürünleri Sanayi). Ankara.
- 66.** ACAR, N. 1998. Üretim Planlaması Yöntem ve Uygulamaları. MPM Yayınları, No: 280. 6. Baskı. Ankara.
- 67.** TKB (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı), Afyon İl Müdürlüğü (1997). Çalışma Raporu.
- 68.** ARAL, S., CANKÜYER, E. (1981b). Türkiye'de Kasaplık Hayvan ve Et Üretimi Sorunları. VII. Türkiye Hayvancılık Kongresi. Anlı Matbaası. Ankara.
- 69.** ARAL, S., SAKARYA, E. (1989). Türkiye'de Hayvan Üreticisi ve Besicisinin Örgütlenmesi. *Ankara Ticaret Borsası Dergisi*. Yıl: 2, Sayı: 5, Sayfa: 10-14. Ankara.